

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студента Заярному Юрію Олександровичу

академічної групи 281м-21з-2 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

на тему: «Підвищення ефективності службово-бойової діяльності підрозділів сектору безпеки та оборони»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Липовська Н.А.			
розділів:				

Рецензент:				
------------	--	--	--	--

Нормоконтролер:	Вишневська О.В.			
-----------------	-----------------	--	--	--

Дніпро
2022

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Підвищення ефективності службово-бойової діяльності підрозділів сектору безпеки та оборони».

85 стор., 90 джерел.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, СЛУЖБОВО-БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СИЛИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі виконання службово-бойових завдань силами безпеки та оборони.

Предмет дослідження – підвищення ефективності службово-бойової діяльності підрозділів сектору безпеки та оборони.

Мета дослідження – визначення сутності та особливостей службово-бойової діяльності особового складу підрозділів сил безпеки та оборони, а також розробка науково обґрунтованих шляхів підвищення її ефективності з урахуванням зарубіжного досвіду.

У першому розділі розкрито генезу та принципи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань.

Другий розділ присвячено дослідженню правових та організаційних засад підготовки особового складу підрозділів безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань.

У третьому розділі визначено шляхи удосконалення національного законодавства з питань підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань на підставі аналізу зарубіжного досвіду.

Сфера практичного застосування результатів роботи – органи сектору безпеки та оборони.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic «increasing the effectiveness of service and combat activities of units of the security and defense sector ».

85 pages, 90 sources.

PUBLIC ADMINISTRATION, SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES, SECURITY AND DEFENSE FORCES, NATIONAL SECURITY.

Object of research – social relations arising in the process of performance of service and combat tasks by the security and defense forces.

Subject of research – increasing the effectiveness of service and combat activities of units of the security and defense sector.

The purpose of research – determination of the essence and characteristics of the service and combat activity of the personnel of the security and defense forces, as well as the development of scientifically based ways of increasing its effectiveness, taking into account foreign experience.

In the first chapter, the genesis and principles of training the personnel of the security and defense forces units for the performance of service and combat tasks are disclosed.

The second section is devoted to the study of the legal and organizational principles of training the personnel of the security and defense units to perform service and combat tasks.

In the third section, the ways of improving the national legislation on the training of the personnel of the security and defense forces units for the performance of service and combat tasks are determined based on the analysis of foreign experience.

Scope of practical application – bodies of the security and defense sector.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	9
1.1. Генеза підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань	9
1.2. Принципи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань	20
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО- БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ	32
2.1. Правові засади підготовки особового складу підрозділів безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань	32
2.2. Організаційні засади підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань	44
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ	56
3.1. Зарубіжний досвід підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань та можливості його використання в Україні	56
3.2. Шляхи удосконалення національного законодавства з питань підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань	72
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом майже всієї історії існування Україні доводилося виборювати свою незалежність, тому ухвалення Декларації про державний суверенітет України у 1991 році стало однією з найвидатніших подій за всю багаторічну історію нашої країни. Разом із тим перед молодого, самостійною, демократичною та соціально спрямованою державою постала низка проблем, які потребували вирішення.

Однією з таких проблем стало забезпечення публічної безпеки і порядку в державі. Задля цього в системі державних інституцій було створено систему правоохоронних органів, до пріоритетних обов'язків яких входило виконання службово-бойових завдань у напрямі забезпечення безпеки України.

Однак практика показала, що в роботі зазначених відомств існують проблеми, які мають фундаментальний характер, зокрема вони пов'язані з відсутністю якісного кадрового забезпечення. Саме тому важливим завданням законодавця є створення належних правових та організаційних умов для підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони взагалі та щодо виконання службово-бойових завдань зокрема. Адже беззаперечним є той факт, що від якості кадрів безпосередньо залежить ефективність функціонування відповідної правоохоронної інституції.

Проблемні питання, пов'язані з підготовкою підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань, у своїх наукових працях розглядали О.М.Бандурка, Є.Ю.Бараш, О.І.Безпалова, А.І.Білас, І.С.Бурлака, Т.С.Вайда, Л.Ю.Веселова, В.Г.Гриценко, С.М.Гусаров, Г.О.Доскевич, І.В.Клименко, А.М.Клочко, А.Т.Комзюк, К.Б.Левченко, В.І.Литвиненко, О.А.Моргунов, О.М.Музичук, І.М.Пастернак, С.І.Пирожков, А.О.Полянський, О.М.Резнік, А.А.Русецький, О.Ю.Салманова, В.В.Сокурєнко, Р.В.Шаповал та інші відомі вчені.

Крім того, вказане питання розглядалося в межах наукових досліджень,

присвячених проблемам забезпечення внутрішньої безпеки держави.

Зокрема, цій тематиці приділяли увагу В.О.Антонов, І.М.Базарко, Л.В.Буга, К.Л.Бугайчук, О.С.Власюк, О.В.Глазов, О.В.Джафарова, І.М.Доронін, І.Ф.Корж, Н.І.Луппова, Г.О.Пономаренко, О.Ю.Синявська, А.О.Собакарь, В.А.Соколов, С.О.Шатрава, А.О.Янчук та інші. Названі науковці зробили вагомий внесок у розвиток проблеми ефективності службово-бойової діяльності сил безпеки та оборони.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення сутності та особливостей службово-бойової діяльності особового складу підрозділів сил безпеки та оборони, а також розробка науково обґрунтованих шляхів підвищення її ефективності з урахуванням зарубіжного досвіду.

Для досягнення поставленої мети підлягають вирішенню такі завдання:

- розкрити генезу підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань;
- охарактеризувати принципи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань;
- надати характеристику правовим засадам підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань;
- опрацювати організаційні засади підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань;
- узагальнити зарубіжний досвід підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань і розглянути можливості його використання в Україні;
- напрацювати шляхи вдосконалення національного законодавства з питань підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі виконання службово-бойових завдань силами безпеки та оборони.

Предмет дослідження – підвищення ефективності службово-бойової діяльності підрозділів сектору безпеки та оборони.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання.

Історико-правовий метод використано для того, щоб розкрити генезу підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань (підрозділ 1.1).

Для того, щоб охарактеризувати принципи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань (підрозділ 1.2), використано методи систематизації та класифікації.

Метод документального аналізу та аналітичний метод дозволив надати характеристику правовим засадам підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань (підрозділ 2.1); розкрити організаційні засади підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань (підрозділ 2.2).

Метод моделювання та прогнозування став у нагоді під час узагальнення зарубіжного досвіду підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань (підрозділ 3.1), а також запропонувати шляхи вдосконалення національного законодавства з питань підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань (підрозділ 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці вчених із різних галузевих дисциплін, зокрема використано наукові здобутки фахівців зі службово-бойової діяльності сил безпеки та оборони, а також вчених із галузі публічного управління та адміністрування.

Нормативно-правовою основою роботи є сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання суспільних відносин, що виникають в процесі виконання службово-бойових завдань.

Емпіричну основу роботи складає практика діяльності підрозділів сил безпеки та оборони, а також довідкові матеріали та періодичні видання.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в роботі пропозиції і висновки можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для проведення подальших наукових досліджень, присвячених теоретичним та практичним проблемам виконання службово-бойових завдань силами безпеки та оборони;

- правотворчості – для розробки нових та вдосконалення існуючих законодавчих та підзаконних актів, нормами яких регулюється підготовка особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань;

- правозастосовній діяльності – як основа для вдосконалення практичної діяльності суб'єктів, що здійснюють підготовку особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

1.1. Генеза підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань

Забезпечення внутрішньої безпеки є одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної, суверенної, демократичної та соціально спрямованої держави.

На жаль, для України зазначене питання сьогодні є найбільш актуальним у порівнянні з більшістю держав світу, адже наша країна зіштовхнулася із агресією однієї із найбільших держав світу. При цьому українська держава успішно обороняється, що, в свою чергу, підкреслює ефективність та результативність системи забезпечення внутрішньої безпеки.

Разом із тим, остання не позбавлена недоліків, які, зокрема, пов'язані із підготовкою особового складу підрозділів сил охорони правопорядку, діяльність яких спрямована на виконання службово-бойових завдань.

Вирішення проблем у вказаній сфері вимагає проведення комплексних наукових досліджень, які безумовно слід починати із вивчення генези забезпечення внутрішньої безпеки України у сучасній науці.

Взагалі, безпека – це стан захищеності людини, суспільства, держави, сукупності держав, людства від зовнішніх та внутрішніх небезпек і загроз, який базується на діяльності людей, суспільства, держави, сукупності держав, людства щодо вивчення, виявлення, попередження та усунення небезпек і загроз, а також зменшення наслідків від їх дії [1]. Під безпекою, пише Н.І. Лупова, слід розуміти перманентне управління статичними (постійно існуючими) і динамічними (тимчасово діючими) зовнішніми та внутрішніми загрозами з метою їх повної ліквідації,

усунення або хоча б зменшення можливої шкоди від них для функціонування об'єкта з заданими ним же умовами і параметрами. У цьому визначені увага акцентується перш за все на процесі управління загрозами, а не просто спостереженням за ними, при цьому загрози розглядаються у часі. Також вказані безпосередні цілі цього управління і підкреслено, що об'єкт сам встановлює норми своєї діяльності [2].

В.А. Ліпкан наголошує, що безпека представляє собою гарантовану нормами чинного законодавства, а також рядом інструментів та заходів, що спрямовані на охорону, захист та забезпечення життєво важливих прав, свобод та інтересів осіб, суспільства та держави від загроз внутрішнього та зовнішнього характеру.

Він же виділяє такі ознаки безпеки [3, с. 61]:

- 1) Це фізичний та/або психологічний стан певного об'єкта;
- 2) здатність об'єкта, явища або процесу зберегти свою суть в умовах цілеспрямованого, руйнівного чи то внутрішнього, чи то зовнішнього впливу;
- 3) властивість системи, побудована на принципах структурної стійкості, самоорганізації, цілісності;
- 4) гарантія, необхідна умова життєдіяльності особи, суспільства, держави, що дозволяє їм зберігати та збільшувати духовні й матеріальні цінності;
- 5) відсутність небезпек та загроз для об'єкта;
- 6) її суть – постійне існування загрози і перманентна необхідність управління нею [3, с. 61].

По суті, пише І.М.Дубровський, безпека розглядається переважно в своєму абсолютному вираженні – як відсутність безпеки і загроз матеріальній і духовній сферам. Так обґрунтовується спосіб дій, спрямований на ліквідацію безпеки як такої, що призводить до фактичного протиставлення дій захисту і запобігання. При цьому принижуються і втрачаються найважливіші якості і функції безпеки – превентивні дії, що спрямовані на

зниження рівня, ослаблення або усування об'єктивно існуючих чи навіть гіпотетичних соціальних ризиків і загроз. Але бути в безпеці зовсім не означає жити без небезпек [4, с. 183]. Небезпеки існують завжди і в певному сенсі можуть навіть мати позитивне значення – як одна з причин необхідної активності людини, одна з умов самовизначення, саморозвитку особистості, спільнот, суспільства і людства в цілому. Звідси виникає питання про предмет соціальної безпеки та її сутність. Як впливає з визначень різних дослідників, стан захищеності особистості, суспільства, держави, стан захищеності життєвих інтересів, стан захищеності національних інтересів, стійкий стан системи щодо несприятливих впливів тощо і становить предмет безпеки [4, с.183].

Таким чином, безпеку вчені розглядають з двох сторін: як явище статистичне, так і динамічне. Ми ж переконані, що необхідно об'єднати ці два підходи, адже, з одного боку, безпека – це стан, за якого людина відчуває себе захищеною від внутрішніх та зовнішніх загроз, а з іншого – це діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка спрямована на створення умов, за яких особа буде відчувати себе у безпеці.

Що ж стосується представленої у роботі проблематики, то йдеться, перш за все, про безпеку державну, яка є складовою національної безпеки.

Так, відповідно до точки зору О.В. Глазова, основними показниками національної безпеки є наступні чинники: національна незалежність і суверенітет, територіальна цілісність держави; розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, сформованість та дієвість законодавчої бази правової держави, захищеність особи; економічні можливості держави; стан збройних сил, їхня боєздатність та боєготовність; національне визначення та самобутність; розвиток національної самосвідомості та культури; наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї», загальновизнаної мети; національна згода і єдність; внутрішньополітична стабільність; готовність та здатність політичних сил реалізувати загальновизначені цілі [5, с. 43].

Варто навести точку зору В. Антонова, який зазначає, що національну безпеку України найбільш доцільно тлумачити як загальнонаціональну, що являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання реальним і потенційним загрозам і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам Української держави. Крім того, науковець розмежовує такі поняття, як «національно безпека» та «система національної безпеки», визначаючи під останньою сукупність окремих порівняно самостійних і необхідним чином взаємопов'язаних і відокремлених елементів, що утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток і захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 33].

Що ж стосується державної безпеки, то вказаний термін є дещо вужчим, аніж безпека національна. Відповідно до точки зору А. Янчука, державна безпека – це форма (вид) забезпечення національної безпеки, яка реалізується державними інститутами з використанням розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності з метою охорони та захисту державного суверенітету, незалежності, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, її державного управління та національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз з боку спеціальних служб іноземних держав, організованих злочинних угруповань, окремих осіб і протидії скоєнню кримінальних корупційних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці України [7, с. 351].

Таким чином, в науковій літературі сформувались досить одноманітні підходи стосовно визначення поняття державна безпека. Під вказаним терміном вчені, зазвичай, розуміють захищеність державних кордонів, суверенітету в цілому, а також інших сфер країни (як-то економічної, фінансової, інформаційної тощо) від зовнішніх та внутрішніх

загроз, які можуть створюватись іншими державами та/або окремими групами осіб.

Державну безпеку України, на слушну думку І.Ф.Коржа, найбільш доцільно поділити на дві великі підсистеми – зовнішню і внутрішню, а також на три основні її об'єкти: особистість, її права і свободи; суспільство, його матеріальні і духовні цінності; держава, її основні ознаки.

Під внутрішньою безпекою необхідно розуміти збалансований стан функціонування людини, суспільства і держави, за якого існуючі суспільні правовідносини направлені на прогнозування, попередження, своєчасне виявлення та мінімізацію впливу існуючих та потенційних викликів, ризиків, небезпек і загроз в середині держави, або уникнення їх, що дозволяє зберегти систему суспільних та державних цінностей і забезпечити подальший їх розвиток. А під зовнішньою безпекою необхідно розуміти збалансований стан функціонування людини, суспільства і держави, за якого існуючі суспільні правовідносини направлені на прогнозування, попередження, своєчасне виявлення та мінімізацію впливу існуючих та потенційних за межами держави викликів, ризиків, небезпек і загроз, або уникнення їх, що дозволяє зберегти систему суспільних та державних цінностей і забезпечити подальший їх розвиток [8, с. 72].

Таким чином, забезпечення внутрішньої безпеки держави представляє собою сукупність заходів адміністративного, розвідувального та оперативно-розшукового характеру, що здійснюються спеціально-уповноваженими суб'єктами з метою виявлення та подальшого усунення негативних явищ та процесів, які відбуваються в середині держави та виступають загрозою для суверенітету держави, її соціальної, економічної, політичної та інформаційної незалежності тощо. З огляду на зазначене вище, особливостями вказаної наукової категорії є наступні:

– по-перше, дана діяльність спрямована на виявлення та усунення внутрішніх чинників, які можуть дестабілізувати соціально-політичну та економічну ситуацію в країні;

– по-друге, заходи у відповідній сфері реалізуються спеціально-уповноваженими суб'єктами, кожен із яких відіграє власну, особливу роль у даній сфері;

– по-третє, від якості забезпечення внутрішньої безпеки напряду залежить розвиток суспільства країни, а також її положення на світовій економічній та політичній арені.

Тож, з огляду на важливість та значимість забезпечення внутрішньої безпеки, у науці вказаному питанню приділялась особлива увага.

При цьому вчені досліджували дану проблематику ще з часів існування Київської Русі, втім, для сучасної України найбільш важливим та значимим безумовно став період з 1991 року після набуття нашою країною статусу незалежної держави та підписання Будапештського меморандуму. Окрім того, у заяві «Про без'ядерний статус йшлося»: Україна проводитиме політику, спрямовану на повне знищення ядерної зброї та компонентів її базування, що розташовані на території Української держави. Вона має намір зробити це у мінімальні строки, виходячи з правових, технічних, фінансових, організаційних та інших можливостей, з належним забезпеченням екологічної безпеки. В Україні буде розгорнуто широку програму конверсії оборонної промисловості, перепрофілювання частини військово-промислового потенціалу на потреби економічного та соціального розвитку [9].

Окрім того, у вказаному вище меморандумі йшлося про те, що Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (995_010). Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх

зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ (994_055) утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги [10].

Тож, саме з 1996 року Україна набула статусу без'ядерної держави, тим самим, як показала практика, поставила під загрозу свій суверенітет та незалежність. Після анексії Криму і початку війни на Донбасі у 2014 році, а тепер і повномасштабної війни Росії проти нашої країни, Київ неодноразово заявляв, що РФ порушила цю міжнародну угоду. Але в Україні критикують не лише Москву, але й те, як дотримуються своїх зобов'язань інші підписанти. Проте представники США та Великої Британії заявляли, що свою частину меморандуму виконують. Зокрема, колишній посол США в Україні, експерт аналітичного центру Brookings Institution з питань ядерного роззброєння Стівен Пайфер у 2018 році казав, що відповідно до меморандуму, Україна отримала не гарантії безпеки, а запевнення щодо неї і що між цими поняттями є різниця. І дипломати, і експерти неодноразово заявляли, що Будапештський меморандум як інструмент безпеки і суверенітету України не працює [11].

Незважаючи на такі суттєві зміни у секторі державної безпеки, науковці досить поверхнево досліджували питання забезпечення внутрішньої безпеки.

Більша увага цій проблематиці стала приділятися вченими з початку двохтисячних років.

Наступний етап генези проблеми забезпечення внутрішньої безпеки розпочався на початку 2014 року. Як слушно зауважив В. Смолянюк, саме у цей час відбувся крах системи забезпечення національної безпеки України на імітаційній основі, яка не змогла протидіяти російським агресивним планам [12].

Прагнучи перешкодити волі українського народу до європейського майбутнього, Росія окупувала частину території України – Автономну

Республіку Крим і місто Севастополь, розв'язала воєнну агресію на Сході України.

Цей період характеризується ініціативним залученням громадянського суспільства до виконання завдань безпекового і оборонного гатунку [13]. Свідченнями цього, наголошує вказаний вище науковець, стали: швидка організація виникнення добровольчих батальйонів та їх практичне застосування на Сході України; активне формування сил місцевої самооборони; могутній волонтерський рух; розгортання структур інформаційного спротиву пропагандистським впливам противника; імплементація цінностей патріотизму в духовно-культурне життя населення тощо [13]. Суспільною реальністю стала силова реакція громадянського суспільства на виклики й небезпеки, що загрожують самому існуванню незалежної й суверенної України.

В Україні відбулося принципове зміщення акцентів у розумінні національної безпеки. Головним суб'єктом її забезпечення стає сектор безпеки та оборони, що поєднує державні органи управління, державні збройні формування та структури громадянського суспільства, зацікавлені у вирішенні безпекових та оборонних завдань. В Україні, яка прагне стати демократичною, відбулася деєтатизація безпекової діяльності, чого не спостерігається в авторитарних країнах. Якщо раніше національна безпека трактувалась як стан захищеності національних інтересів, то зараз (з подачі громадянського суспільства) – як стан захищеності національних інтересів та цінностей [13].

У 2017 році В.О. Антонов опублікував монографію на тему: «Конституційно-правові засади національної безпеки України». У своїй праці вчений також акцентував увагу на тому, що непростими залишаються і внутрішні виклики національній безпеці. Агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підризу суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території, неефективність системи забезпечення національної

безпеки, корупція та недосконалість системи державного управління, витратна економічна модель та економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення, викривлення демократичних процедур, що штучно стримують процеси кадрового оновлення державних органів, зумовлюють слабкість, а подекуди й неспроможність держави виконувати свої функції, насамперед у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, зростаючу недовіру до держави з боку суспільства [6, с. 7].

У своїй науковій праці вчений багато уваги приділив вдосконаленню стратегії національної безпеки України в сучасних умовах, а також законодавчому регулюванню даної сфери.

Пізніше, у 2019 році С.І.Крук захистив дисертацію на тему: «Інституційний розвиток державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України». У роботі визначено практичні рекомендації щодо вдосконалення інституційних засобів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України, зокрема, у межах формування її концепцій, доктрин і стратегій. Вони передбачають забезпечення високої результативності державних і недержавних інститутів, отримання системного ефекту у визначенні національних інтересів, побудові їх ієрархії, оцінюванні ризиків, викликів і загроз національній безпеці, запобіганні ситуацій кристалізації інституційних проблем її державного управління та вступу системних ознак [14].

Окрім того, І.С.Крук вперше була обґрунтована методологія дослідження інституціональних механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Згідно з нею вони відзначаються діалектичною єдністю, взаємним проникненням і дією, утворюючи при цьому відповідний комплексний механізм. Його оптимальне функціонування визнане в рамках таких передумов, як науково-методичне, правове, організаційне, інформаційно-комунікативне і технологічне забезпечення. Воно, у свою чергу, визначає два поступальних напрямки державно-

управлінської діяльності у сфері забезпечення національної безпеки: висхідного і низхідного [14].

М.Ф. Криштанович, Я.Я. Пушак, М.І. Флейчук та В.І.Франчук у 2020 році опублікували колективну монографію, яку присвятили комплексному вивченню проблеми державної політики забезпечення національної безпеки України.

В монографії проаналізовано зміст та структурно-функціональні особливості державної політики в контексті забезпечення національної безпеки, визначені умови і динаміку її реалізації.

Визначено основні напрями державної політики у сфері забезпечення національної безпеки як у науково-теоретичних, так і практичних аспектах її формування та здійснення. Зокрема, розкрита сутність забезпечення політичної, воєнної, економічної, соціальної, екологічної, етнополітичної, інформаційної та міжнародної безпеки, роль національних інтересів, цінностей, цілей при формуванні національної безпеки України в контексті сучасних європейських геополітичних перетворень. З'ясована роль національних інтересів, цілей при формуванні національної безпеки України в контексті сучасних європейських геополітичних перетворень [15, с. 9].

Окремо слід звернути увагу на те, що авторами було приділено увагу проблемам кадрового забезпечення у відповідній сфері. Зокрема, вчені акцентували увагу на тому, що для вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів для державного управління у сфері національної безпеки необхідний комплекс заходів, спрямованих на модернізацію їх професійної компетентності. Зокрема, важливо: створити систему відбору і кар'єрного зростання цих кадрів аналітиків; налагодити підготовку фахівців в галузях стратегічного аналізу та прогнозування в інтересах забезпечення національної безпеки; активізувати підготовку навчально-методичної літератури з проблем професійної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки; розпочати розробку сучасного інформаційно-

комп'ютерного забезпечення їх діяльності у сфері забезпечення національної безпеки; широко використовувати зарубіжний досвід організації інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики національної безпеки, налагоджувати співпрацю з світовими аналітичними центрами [15].

Для України вивчення і використання позитивного зарубіжного досвіду щодо управління ризиками та забезпечення стійкості держави і суспільства у сфері національної безпеки обумовлене, перш за все, необхідністю формування нової якості вітчизняного сектору безпеки і оборони, який повинен мати риси, притаманні стійким системам.

Розмірковуючи безпосередньо про завдання підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань, варто відзначити, що їх найбільш доцільно поділити на декілька груп [16]:

1. Загальні завдання, до яких слід віднести: набуття особовим складом необхідного рівня професійних вмінь, знань та навичок; забезпечення готовності працівників до ефективного виконання поставлених перед ними службово-бойових завдань; формування у керівників та особового складу високих моральних якостей та цінностей, що сприятиме більш відповідальному відношенню до вирішення поставлених перед ними завдань [16].

2. Організаційні завдання: формування та реалізація єдиної державної кадрової політики у відповідній сфері; створення єдиної бази науково-методичних матеріалів; забезпечення єдиного високого рівня професійної підготовки працівників різних відомств; забезпечити реалізацію законних прав, свобод та інтересів особового складу підрозділів сил охорони правопорядку [16].

3. Функціональні завдання: забезпечення належного виконання підрозділами сил охорони правопорядку службово-бойових завдань; створення умов для ефективної взаємодії відповідних підрозділів; дотримання службової дисципліни як керівниками відповідних підрозділів,

так і їх особовим складом; створення умов для належного дотримання режиму законності в державі [16].

1.2. Принципи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань

Підготовка особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань – це складна за своєю сутністю та змістом діяльність, в основі якої лежить система вихідних засад, відправних ідей, які прийнято називати принципами. У найбільш загальному та спрощеному розумінні принципи представляють собою узагальнений вираз суті тих чи інших явищ, оскільки вони не є продуктом абстрактного теоретизування, а відображають об'єктивно існуючу реальність та діючі в ній закономірності [17, с.20].

Даний термін активно використовується у багатьох сферах наукового пізнання, що обумовлює наявність чималої кількості підходів до його тлумачення.

Слово «принцип» в європейських країнах почало вживатися ще з часів середньовіччя, беручи своє коріння від давньофранцузького слова «*principe*» та латинського «*principium*», які, у свою чергу, походять від латинського «*princeps*», що означає лідер, імператор [18, с.11].

Тлумачний словник української мови подає такі значення слова «принцип»: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і таке інше; засада; основний закон будь-якої точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і таке інше; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [19, с. 714].

В. Прийма акцентує увагу на тому, що принцип може розумітися і як синонім життєвої позиції, переконання індивіда; це нормативно-регулятивний компонент світогляду людини. І, у більш широкому розумінні, як фундаментальні положення, первісні начала, найсуттєвіша основа. У зв'язку з цим, близькими за значенням до терміну «принцип» є терміни «засада», «вихідне положення», «фундаментальна основа», «основоположна ідея» та ін., що дозволяє використовувати їх в одному сенсі без шкоди для змісту. При характеристиці принципу, підкреслює вказаний вище науковець, зазвичай звертається увага на те, що він, по-перше, становить ідею, положення, вимогу, цінність, стандарт і, по-друге, він є не простим положенням, ідеєю, вимогою, цінністю, стандартом, а основним основоположним, засадничим, фундаментальним, вихідним, загальним, керівним, відправним, провідним. У цілому більшість цих слів є синонімами, однак у той же час, наголошує дослідник, повністю ототожнювати принцип із загальними категоріями не слід [20].

В.В.Молдован досить розгорнуто підходить до визначення поняття «принципи права», зазначаючи, що це основні ідеї, вихідні положення, які закріплені в законі, мають загальну значущість, вищу імперативність (веління) і відображають суттєві положення права. Вони впливають на весь процес підготовки нормативно-правових актів, їх видання, встановлення гарантій дотримання правових вимог. Вони є основним критерієм для правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності державних органів. Від рівня їх дотримання залежить стабільність та ефективність правової системи. Науковець підкреслює, що принципи права об'єктивно зумовлені економічним, соціальним, політичним ладом суспільства, що існує в певній країні, соціальною природою держави і права, характером пануючого політичного і державного режиму, основними принципами побудови і функціонування політичної системи певного суспільства [21].

І.П. Бахновська виокремлює наступні функції принципів права:

1. Регулятивна, яка проявляється в тому, що принципи права є

важливим складовим елементом системи правового регулювання; найбільш яскраво регулятивна функція принципів права проявляється під час подолання прогалін в праві, проте цим не обмежується – регулятивну роль принципів права не слід вважати виключно факультативною порівняно з нормами права, принципи права можуть мати пряму регулятивну дію.

2. Системоутворююча функція принципів права. Ця функція принципів спрямована на забезпечення узгодженості та єдності системи права.

3. Ціннісна функція принципів права.

Принципи визначають світоглядну, ідеологічну, цільову, аксіологічну, нормативну й іншу спрямованість формування, розвитку й функціонування юридичних явищ суспільства. Це закономірно для всіх правових систем світу.

4. Гарантування законності і правопорядку, ефективності правового регулювання.

5. Гносеологічна функція принципів права. Її не можна ототожнювати з пізнавальною функцією, яку виконують поняття науки, елементи теорії тощо. Пізнавальний момент у принципах права підпорядкований у них їхній головній функції – регулятивній [22].

Тож, принципи права є системоутворюючими факторами права, вони забезпечують цілісність та стійкість системи права, визначаючи місце і значимість в ній окремих норм і інститутів, їх сутність, ефективність регулюючого впливу на поведінку і відносини суб'єктів. Саме на базі принципів права здійснюється координація дій усіх інших норм права, їх гармонізація. Оскільки принципи права є найзагальнішими положеннями певної нормативно-правової системи, вони виявляють визначальний вплив не тільки на конкретні нормативні приписи, але й на соціальну ефективність цієї системи в цілому [23, с. 16].

Принципи права характеризуються нормативністю й найвищою стабільністю, високим рівнем узагальнення й абстрагування, фундаментальністю, що дозволяє їм виконувати регулятивну,

системоутворюючу, інформаційну, правовиховну, пізнавальну й ціннісну функції. Потрібно зазначити, що на відміну від норм права принципи права жорстко не фіксують зміст поведінки, вони здатні більш швидко реагувати на зміни суспільного життя, а отже, застосування і тлумачення норм права має відбуватися відповідно до принципів права. Іншими словами, принципи права є своєрідною системою координат, у рамках якої розвивається право, є втіленням результату раціонального наукового осмислення закономірностей розвитку права, і одночасно є вектором, який визначає напрямок його розвитку [23].

Таким чином, під принципами підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань найбільш доцільно розуміти розчинені у нормах чинного законодавства відправні начала (ідеї), вихідні вимоги, які лежать в основі здійснення відповідної діяльності, а їх дотримання є обов'язковим для всіх учасників правовідносин. Варто відзначити, що вказані принципи є багатоманітними за своєї сутністю та змістом, а тому, на нашу думку, їх найбільш доцільно поділити на дві великі групи: загальноправові принципи (верховенства права, законності, рівності, доцільності, ефективності та результативності, гласність); спеціальні принципи (обов'язковості підготовки, безперервності, науковості, комплексності, системності, диференціації підготовки).

Розглянемо кожен із окреслених вище принципів більш детально.

Загальноправові принципи, пише А.М.Колодій, є загальними для права у міжнародному, всесвітньому і загальнолюдському його розумінні; загальними для всіх правових систем одного історичного виду (правової сім'ї) для підсистем (сторін) певної правової системи одного суспільства; для всіх галузей певної системи права певного суспільства і держави [24]. На слушну думку Л.В. Могілевського, загальноправові принципи характерні для всіх галузей права (наприклад, гуманізм, пріоритет прав людини та громадянина, законність, справедливість, рівність людей перед законом і

судом тощо), вони визначають загальну спрямованість і найбільш істотні риси його змісту [25, с. 73].

Тож, загальноправові – це принципи, що лежать в основі здійснення будь-якої діяльності, незалежно від того в якій сфері суспільних відносин вона здійснюється. Серед загальноправових принципів в першу чергу слід виділити засади верховенства права та законності.

Категорія «верховенство права» має багато різноманітних інтерпретацій, кожна з яких відіграє важливу роль у дослідженні даного поняття, так як, на нашу думку, саме воно є базисним конституційним принципом, на якому ґрунтуються всі суспільні відносини і за допомогою якого реалізуються права і свободи людини і громадянина. Множинність концепцій дає нам можливість розуміти поняття «верховенство права» в різних його аспектах, а також застосовувати в практичній діяльності в усіх проявах [26].

Таким чином, принцип верховенства права – це сукупність найважливіших соціальних і правових цінностей, набутих у процесі суспільного розвитку, які необхідні людині для забезпечення гідного життя, розвитку своєї особистості, для того, щоб вона відчувала себе повноправним членом громадянського суспільства. Сутність принципу верховенства права можна виразити за допомогою таких положень: це забезпечення прав та основоположних свобод людини; це презумпція невинуватості; це юридична рівність усіх осіб незалежно від соціального, майнового статусу, релігійних уподобань тощо; це судовий механізм реалізації та захисту прав людини [27]. Що ж стосується принципу законності, то він тісно пов'язаний із засадою верховенства права.

Законність відображає загальний принцип відношення суспільства до права в цілому. Зміст законності пов'язаний як з поведінкою суб'єктів, які реалізують право, так і з діяльністю державних органів, які забезпечують його формування, реалізацію і захист. Таким чином, підсумовують О.П. Віхров та І.О. Віхрова, законність – це комплексне політико-правове

явище, яке відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави. У широкому соціально-політичному розумінні законність – це режим суспільно-політичного життя [28].

Відповідно до точки зору В.М.Корельського та В.Д.Перевалова, законність – це фундаментальна категорія усієї юридичної науки і практики, а її рівень та стан слугують головними критеріями оцінки правового життя суспільства, його громадян.

Право, аналізують далі вчені, являє собою фактор соціального життя. Однак його реальність визначається не лише тим, що воно виражається в формальних позитивноправових актах – законах, указах, постановах, кодексах та інших систематизованих збірниках. Право реальне, перш за все тому, що владна воля, виражена в законах, втілюється в поведінці людей – громадян, виконуючих закон, осіб, які вступають у відносини шляхом укладання угод, суддів та інших посадових осіб, що застосовують закон.

Право за своєю природою таке, що не може існувати поза реалізацією в правових відносинах [29, с.435].

З точки зору Ю.С. Шемшученка та С.В.Бобровник, законність – це фундаментальна юридична категорія, яка є критерієм правового життя суспільства і громадян. Це комплексне політико-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави. Законність – це правовий режим у державі, за якого діяльність державних органів, юридичних і фізичних осіб здійснюється відповідно до вимог закону.

Змістом законності є вимоги загальності права, верховенства закону, рівності всіх суб'єктів перед законом, стабільності правопорядку, нормативної обґрунтованості правових рішень, охорони прав громадянина, єдності розуміння і застосування права, нагляду, контролю за виконанням закону та невідворотності відповідальності [30].

Тож, принцип законності – це універсальний принцип, дія якого

поширюється на всі сфери правового регулювання суспільних відносин. Законність, як принцип адміністративної діяльності державних органів, безпосередньо впливає з підзаконно-розпорядчого характеру цієї діяльності і полягає в тому, щоб державні органи виконували свої завдання та функції відповідно до чинного законодавства України [31, с.86–87].

Ця засада є системою вимог неухильного додержання законів та їх дійсної реалізації державою, усіма її органами, громадськими організаціями, комерційними фірмами, посадовими особами і громадянами. Дослідники законність розуміють у двох вимірах: широкому і вузькому. В широкому сенсі законність розглядається як владорювання законів у суспільному житті, тобто як правовий режим (порядок), за якого норми права здійснюються усіма учасниками правових відносин. У вузькому – як принцип діяльності державних органів [32, с. 348].

Таким чином, принципи верховенства права та законності є ключовими засадами, які лежать в основі підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань. Їх зміст полягає у безумовному та обов'язковому дотриманні сторонами відповідних правовідносин норм чинного законодавства, а також інших соціальних регуляторів, як-то норми моралі, правові звичаї. Окрім того, саме засади верховенства права та законності лежать в основі всіх інших, як загальних, так і спеціальних принципів [33].

Наступним загальноправовим принципом є засада рівності. Принцип рівності є одним з найважливіших принципів права, конституціоналізму загалом та сучасного українського конституціоналізму зокрема, він є одним з принципів Конституції України 1996 року. Значна увага, яка приділяється належному закріпленню у законодавстві та гарантуванню практичної реалізації принципу рівності в усіх його аспектах та проявах є обґрунтованою. Навряд чи можна побудувати правову державу, нехтуючи цим принципом, – він вважається стрижнем системи права кожної демократичної країни. Тому не випадково принципу рівності та

окремим його аспектам, так само як і «супутньому» принципу недискримінації, приділяється значна увага у наукових дослідженнях [34].

Рівність, зазначає О.С. Мордовець, це не юридична категорія, а соціально-моральне, політичне явище. Рівність – це ідеал, загальнолюдська цінність, гарантія правового, політичного й соціального порядку, це оціночний критерій відповідності ідеалу й реальності його втілення в конкретній, соціально значимій сфері громадського життя. Рівноправність – це, насамперед, рівні можливості суб'єктів прав людини [35, с.8]. Мета принципу рівності – не допустити несправедливої дискримінації, забезпечивши однакове ставлення до осіб, які перебувають в однаковій ситуації де-факто чи де-юре, коли йдеться про реалізацію певного дискреційного повноваження. Якщо різниця в ставленні ґрунтується на правомірних підставах, які об'єктивно можуть її виправдовувати з точки зору мети, тоді це не становить порушення принципу рівності перед законом.

Не справедлива дискримінація наявна лише тоді, якщо різниця в ставленні не має розумного виправдання з точки зору мети та передбачуваних наслідків відповідного заходу. Цей принцип не виключає можливості зміни адміністративним органом влади способу своєї діяльності з огляду на загальні інтереси або внаслідок визнання попередньої практики незаконною або неприйнятною [36, с. 445–446].

Що ж стосується представленої проблематики, то зміст вказаного принципу означає, що всі працівники повинні мати рівні можливості до підготовки, а також рівне ставлення до себе з боку уповноважених суб'єктів.

Далі в контексті представленої проблематики слід вказати принцип доцільності. Доцільність у праві, зазначає Д.О. Балобанова, – це завжди щось оптимальне, що відповідає якимсь конкретним умовам, обставинам, без врахування яких норма не буде досягати мети, споконвічно в неї закладеної.

Її застосування повинне будуватися на основі доцільності як на одній з основних вимог, запропонованих безпосередньо до самого

нормативного документа. Застосування закону без його тлумачення, засноване виключно на його букві, неможливо внаслідок, насамперед, недосконалості самого закону, а також відсутності в законодавця реальної можливості передбачити все різноманіття життєвих умов, які будуть супроводжувати його практичну реалізацію. Відповідність доцільності означає відповідність загальному духу, ідеї закону [37, с. 167].

Із засадою доцільності тісно пов'язані принципи ефективності та результативності. Взагалі, ефективність є багатоаспектним і складним поняттям, під яким розуміють: по-перше, результативність діяльності (процесу, проекту, реалізації заходів), що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту до витрат ресурсів, які зумовили отримання цього результату; по-друге, комплексну оцінку результатів використання всіх видів ресурсів; по-третє, міру досягнення поставлених цілей [38]. Автори «Сучасного економічного словника» вказують, що ефективність – це результативність економічної діяльності, економічних програм і заходів, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту, результату до витрат факторів, ресурсів, який зумовив отримання цього результату; досягнення найбільшого обсягу виробництва із застосуванням наявної обмеженої кількості ресурсів або забезпечення заданого випуску при мінімальних витратах [39]. В свою чергу результативність – це максимізація результату поставленого завдання, а також засіб визначення (вимірювання), за допомогою якого визначається стан, за якого витрачені ресурси приносять необхідний результат [40]. Л.І. Федулова, яка вказує, що результативність – це міра точності здійснення будь-якої діяльності, яка характеризується досягненням очікуваного стану певного об'єкта [41]. Вчена відмічає, що результативність, з одного боку, залежить від створення умов і результатів праці на конкретному об'єкті, а з іншого – від зовнішнього середовища та ситуацій, які визначають кон'юнктуру ринку та від величини акціонерного капіталу й величини ситуаційного доходу від реалізованого товару. Л.І. Федулова також наголошує, що факторами, які впливають на

результативність організації, є: потенціал системи організації; збалансованість складових організації; процеси на всіх стадіях кругообігу фондів; рівень розвитку всіх підсистем; раціональність співвідношення між результативністю господарської та результативністю фінансової діяльності; оптимальна залежність між активною і пасивною адаптивними реакціями системи; потенціал конкурентного статусу організаційних формувань тощо [41].

Таким чином, принцип результативності та ефективності підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань означає, що досягнення кінцевої мети вказаної діяльності має бути здійснено за рахунок оптимальної витрати фінансових, матеріальних та людських ресурсів на підготовки певної кількості працівників.

Наступною групою принципів підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань є спеціальні, тобто такі, що є властивими безпосередньо до вказаної діяльності.

Такими засадами, на наше переконання, є наступні:

– безперервності професійної підготовки. Варто відзначити, що принцип безперервності не вичерпується лише систематичним поповненням знань, удосконаленням умінь і навичок. Крім того, безперервність не слід розуміти буквально, тому що «в принципі безперервності віддзеркалений головний орієнтир удосконалення системи освіти – досягнення цілісності освітянського процесу, інтегрованості усіх його етапів і шаблонів» [42, с.19]. Безперервність підготовки повинна осмислюватися як форма управління процесами розвитку. Це вимагає відмови від багатьох уявлень, що склалися, та визначення нового підходу і нової ідеології в царині освіти.

Ідея безперервної освіти – це програма розвитку мислення та діяльності, в рамках якої розвиток людини і виробничих систем можуть виступати тільки як приватні, фрагментарні задачі. Це особлива політика не

тільки в царині навчання, але й в сфері організації вільного часу людей, суспільних відношень та соціокультурних систем [43];

– обов'язковості професійної підготовки. Зміст вказаного принципу полягає у тому, що підготовка, а також подальше підвищення рівня знань, умінь та навичок є обов'язком кожного працівника підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань;

– наукової обґрунтованості. Науковість – це принцип, який передбачає використання при аналізі наукових розробок спеціальних методик, загальноновизнаних методів і прийомів аналізу. Це дає можливість скласти науково обґрунтовані програму та план аналізу, чітко визначити його мету, об'єкт і предмет, зібрати, обробити необхідну об'єктивну інформацію, підібрати методи і способи дослідження, а також сформулювати висновки і пропозиції щодо підвищення ефективності господарювання. Завдяки науковому підходу забезпечується об'єктивна оцінка економічного стану, пошук і визначення величини невикористаних резервів його покращання [44].

Таким чином, зміст принципу науковості в контексті представленої проблематики має декілька значень: по-перше, він передбачає застосування наукового підходу у визначенні кількості працівників того, чи іншого рівня підготовки; по-друге, його суть полягає у тому, що підготовка має здійснюватися з урахуванням сучасних наукових напрацювань;

– комплексності та системності професійної підготовки. Комплексність – це не просто кількісна, а загальна кількісно-якісна властивість окремого явища щодо його складної будови, причому необхідною передумовою є те, щоб складові обов'язково перебували у взаємодії та взаємозв'язках. При цьому вимога щодо конкретизації характеру цих взаємозв'язків і взаємодії не висувається: досить простої констатації факту їхньої наявності. Для визнання явища комплексним достатньо дійти загального висновку про його складну будову і наявність взаємозв'язків і взаємодії між його складовими. Мінімальна і

максимальна кількість складових комплексного явища також не має важливого значення [45, с. 24].

В свою чергу системність – це закономірна, обов'язкова ознака об'єктивного права, її деформація, руйнування – аномалія, яка може звести нанівець його регулятивні можливості, перешкоджати очікуваному законодавцем соціальному результату [46, с.94].

А відтак, в контексті представленої проблематики зміст комплексності та системності означає, що в процесі підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань повинні використовуватись найбільш оптимальні та сучасні форми і методи професійного навчання;

– диференціації підготовки. Цей принцип означає, що підготовка здійснюється залежно до наявних знань, умінь та навичок, тобто формування груп для навчання у системі професійної підготовки залежно від наявності базових знань [47].

Отже, підбиваючи підсумок представленою підрозділу наукового дослідження, відзначимо, що вказаний вище перелік принципів підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, найбільш змістовно та якісно характеризує відповідну діяльність. Окрім того, саме наведені нами принципи вказують на шлях розвитку системи підготовки особового складу досліджуваних суб'єктів. Саме тому, для того, щоб відповідні принципи були належним чином втілені у життя, вони потребують законодавчого закріплення у спеціальних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах [48].

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

2.1. Правові засади підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань

Здійснення будь-якої діяльності є фактично неможливим без ефективного та якісного нормативно-правового підґрунтя. І підготовка особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань в даному контексті не є виключенням.

А відтак, в межах представленої проблематики ми звернемо увагу на сутність та зміст правових засад підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони. О.У.Калабаєв пише, що правові засади – це фундаментальна частина правового регулювання всіх виникаючих в ній суспільних інтересів.

При цьому правова засада являє собою лише один найважливіший елемент всієї системи джерел правового регулювання – нормативно-правовий акт [49, с.51]. Н.І. Нарішкіна переконливо доводить, що правові засади – це в першу чергу сукупність основних законів і підзаконних нормативних правових актів, що регулюють певну сферу суспільних відносин одноманітно в межах держави [50, с. 56].

Під правовими засадами підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань найбільш доцільно розуміти сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, що виникають в процесі здійснення відповідної діяльності.

Відповідно до точки зору Н.М. Оніщенка, правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин, вплив права на них, засобами

законообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, які забезпечуються в необхідних випадках державним примусом. Автор підкреслює, що категорія правового регулювання виражає динамічну сутність усієї юридичної надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його з можливості на дійсність [18, с.3 – 5].

Правове регулювання – це важлива умова створення стабільного правового порядку, а також органів, інститутів і установ, спроможних забезпечити захист і охорону від порушення тих прав, свобод і законних інтересів громадян та інших осіб, які закріплено діючими нормами права. Загальні соціальні цілі правового регулювання переслідують досягнення соціально корисних результатів і, в першу чергу, створення необхідних умов для прогресивного розвитку суспільства. За цих умов право є особливим і головним державним регулятором громадських взаємин.

Організованість суспільства, при якій реалізується демократія, економічна свобода особистості досягається за рахунок слідування праву. Наявність правового регулювання просто необхідна для забезпечення і гарантування в нормативному порядку волі в суспільстві. Таким чином, правове регулювання – це явище, необхідність якого виникає з ряду передумов, наприклад таких як, утвердження справедливості, створення оптимальних умов для переважної дії в суспільстві економічних і духовних чинників.

З огляду на зазначене вище цілком слушно відмітити, що ключовим елементом правового регулювання є нормативно-правовий акт. Останній, відзначає В.П. Хропанюк, є одним з основних джерел права сучасної держави. В ньому виявляється більшість правових норм, які регулюють найважливіші з точки зору особистості, її інтересів і потреб суспільні відносини. Інші джерела права (правові звичаї, судові та адміністративні прецеденти) загально регулятивною значимістю не володіють. Вони відіграють часткову, допоміжну але додаткову роль в

регулюванні суспільних відносин. В нормативно-правових актах закріплюються норми, які враховують інтереси більшості і меншості у цілому, координують їх залежно від конкретних економічних соціальних, національних та міжнародних відносин в даний історичний період [51, с. 239].

Р.Ромашов, П. Пархоменко та С. Легуша виділяють наступні ознаки нормативно-правового акта:

- 1) приймається від імені держави в порядку, передбаченому законом;
- 2) є результатом правотворчої діяльності компетентних суб'єктів;
- 3) містить правила поведінки загального характеру, регулятивно-охоронний вплив яких здійснюється щодо неперсоніфікованого кола суб'єктів;
- 4) реалізується в особливому процесуальному порядку, має визначену документальну форму (закон, указ, постанова);
- 5) спрямований на регулювання типових суспільних відносин;
- 6) забезпечується системою державних гарантій і санкцій;
- 7) діє в часі, в просторі і за колом осіб;
- 8) має юридичну силу, що дає можливість визначити принципи підпорядкування та ієрархічної побудови системи нормативно-правових актів [52, с. 122–123].

Тож, нормативно-правовий акт – це прийнятий у встановленому законом порядку спеціально уповноваженими суб'єктами нормативний документ, який містить в собі правові норми, які спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері. Розглядати нормативно-правові акти, норми яких спрямовані на регулювання підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, найбільш доцільно в залежності від їх юридичної сили.

Основні позиції щодо розуміння поняття юридичної сили вказують на те, що юридична сила нормативно-правових актів виражає [53, с.347]:

по-перше, співвідношення актів один з одним, це співвідношення залежить від місця органу, який видав акт, серед органів державної влади, від місця акта в системі актів. Це вибудовує певну ієрархію нормативно-правових актів.

Створює певний порядок, є підставою для узгодження нормативно-правових актів; по-друге, як певну обов'язковість акта взагалі, так і пріоритетність його один щодо іншого. Найвищий ступінь такої пріоритетності виявляється у верховенстві таких видів нормативно-правових актів, як Конституція, закони; по-третє, здатність акта діяти, впливати, безпосередньо регулювати суспільні відносини; по-четверте, класифікацію нормативно-правових актів, яка має велике теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє з'ясувати правову природу того чи іншого акта, його ознаки, призначення. За допомогою класифікації фіксують закономірні, об'єктивні зв'язки між об'єктами, предметами реальної дійсності шляхом розподілу їх за відповідними видами, таким чином між ними краще пізнаються зв'язки та відносини [53, с.347].

З огляду на зазначену логіку, в першу чергу слід назвати Основний Закон – Конституцію України. Ю.М. Тодика відзначає, що конституція – це перш за все закон, який має найвищу юридичну силу порівняно з іншими законами. Конституція – це закон законів, вона не може бути змінена звичайним законом, і внесення змін до неї зумовлює внесення змін до тих законів і підзаконних актів, що діяли на той час. На відміну від інших галузевих законів конституція регулює надзвичайно широке коло суспільних відносин, які охоплюються терміном «державний устрій» [54, с. 55].

Вказаний вище науковець підкреслює, що Конституція – це єдиний нормативно-правовий акт, який має особливий юридичний характер і за допомогою якого український народ виражає свою суверенну волю, утверджує основні засади устрою суспільства і держави, визначає систему і структуру державної влади та місцевого самоврядування, основи правового

статусу особи, територіального устрою держави. Соціально-політична сутність Конституції України полягає в тому, що вона являє собою суспільний договір, де знайшли закріплення політичні інтереси різних соціальних груп населення. Вона відображає баланс інтересів суспільства [54, с. 55]. Нині, пише М.І. Козюбра, під конституцією розуміють систему правових принципів і норм, виражених в єдиному нормативному акті найвищої юридичної сили або кількох таких актах, в яких закріплено засади правового становища (статусу) особистості та її відносин з державною владою, основи соціально-економічного устрою, політичної системи, організації й діяльності держави та її ключових органів, місцевого самоврядування, а також відносин держави зі світовою спільнотою (засади зовнішньополітичної діяльності держави). Конституція в сучасному світі є невіддільним атрибутом держави, ознакою її суверенності. Лише поодинокі держави, здебільшого абсолютні монархії за формою правління, продовжують обходитися без конституції. Проте вони поступово зникають з історичної арени [55, с. 78].

Конституція України 1996 року врахувала досягнення вітчизняної й світової конституційної наукової думки і практики конституційного будівництва. Вона є втіленням національної ідеї й ментальності українського народу, доказом здатності української нації як політичної й етнічної спільноти до державотворення і правотворчості.

Основний Закон став програмою подальшого розвитку України в політичному, економічному, соціальному й культурному напрямках і документом для входження України до світового і, насамперед, європейського співтовариства як рівноправного і повноцінного суб'єкта [56].

Таким чином, Конституція України – це Основний Закон нашої держави, в якому закріплюються найбільш важливі аспекти функціонування української держави та суспільства. Окрім того, всі інші нормативно-правові акти повинні відповідати Конституції та не можуть їй суперечити. В

контексті представленої проблематики слід навести положення статті 17 Основного Закону, відповідно до якої захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [57]. У цій же статті зазначається, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності [57].

Слід також акцентувати увагу на статті 43, у відповідності до якої держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан [57]. Отже, саме в Конституції закріплюються: по-перше, ключові нормативні основи для функціонування підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових; по-друге, засади забезпечення внутрішньої безпеки в нашій державі; по-третє, основи для отримання освіти громадянами, в тому числі і спеціальної.

Далі в контексті представленої проблематики слід вказати звичайні закони.

У найбільш загальному розумінні «звичайні закони» – це закони, що приймаються і діють у суворій відповідності з конституційними актами, регулюють певні, обмежені сфери суспільного життя [58].

Виділяють такі ознаки закону [59, с. 18]:

а) це юридичний документ, який є уособленням волевиявлення народу та відповідає загальнолюдським принципам права;

б) це документ, який ухвалюється найвищим представницьким органом держави – парламентом, або у процесі всенародного голосування – референдуму;

в) це документ, який затверджується в особливому порядку, що називається законодавчим процесом; набрання чинності, внесення змін і доповнень, припинення дії закону також здійснюються у спеціальному порядку, цей порядок визначається конституцією держави або спеціальним законом;

г) це нормативно-правовий акт (НПА), який містить норми права, що регулюють найважливіші суспільні відносини, які мають особливу цінність та значення для суспільства та держави, вони є типовими та стійкими, тобто найбільш стабільними й такими, що не швидко змінюються;

але закон повинен реагувати на актуальні зміни суспільного життя та відповідати вимогам сучасності; коло відносин, які можуть бути предметом

законодавчого регулювання, не можна чітко визначити, проте Конституція України передбачає ті відносини, які визначаються і встановлюються виключно законами України (ст. 92), це не означає, що перелік таких відносин є вичерпним, це означає, що зазначені відносини є найважливішими для суспільного життя, і вони не можуть бути предметом регулювання підзаконних НПА;

г) це документ, який в ієрархії НПА має вищу юридичну силу, тобто всі інші НПА (підзаконні) мають відповідати вимогам закону та забезпечувати порядок його виконання; у разі, якщо підзаконний НПА суперечить нормам закону, він не підлягає застосуванню та може бути оскаржений у порядку адміністративного судочинства;

д) це документ, який створено за особливими правилами юридичної

техніки і який має спеціальну структуру та реквізити (назва закону, мета його ухвалення, дата та ін.) [59, с. 18].

Так, визначаючи законодавчі акти в першу чергу слід виділити Закон України «Про вищу освіту», який встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [60]. Важливим є те, що вказаним нормативно-правовим актом надається визначення поняття «заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання», під яким розуміється заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [60].

Законом України «Про вищу освіту» також визначаються:

а) права та обов'язки державних органів, до сфери управління яких належать вищі військові навчальні заклади, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання; особливості повноважень та обов'язків керівника вищого військового навчального закладу, закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, військового навчального підрозділу закладу вищої освіти; повноваження керівництва відповідних ЗВО; статус випускників вищих військових навчальних закладів; тощо. А відтак, саме вказаний законодавчий нормативно-правовий акт слід вважати ключовим,

базовим в контексті регулювання суспільних відносин, що виникають в контексті підготовки всіх категорій працівників, в тому числі й тих, що проходять службу в підрозділах сил безпеки та оборони. Далі в контексті представленої проблематики слід вказати законодавчі акти, норми яких спрямовані на регулювання служби окремих підрозділів сектору безпеки та оборони. Серед таких нормативних документів найбільш доцільно вказати наступні:

– Закон України «Про Національну гвардію України», який визначає правові засади організації та порядку діяльності Національної гвардії України, її загальну структуру, функції та повноваження [61]. Стаття 10 вказаного нормативно-правового акту закріплює засади підготовки кадрів для Національної гвардії України. Підготовка рядового, сержантського і старшинського складу проводиться у відповідних навчальних військових частинах (центрах) Національної гвардії України, а також на договірних засадах у навчальних частинах Збройних Сил України чи правоохоронних органів спеціального призначення та навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України. Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації осіб офіцерського складу для Національної гвардії України проводиться згідно із законодавством України у вищих військових навчальних закладах Національної гвардії України, інших вищих навчальних закладах, а також за кордоном [61, ст. 10]. Тобто вказаний вище Закон закріплює лише найбільш загальні засади підготовки працівників та службовців Національної гвардії України.

– Закон України «Про Національну поліцію», який визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. Відповідно до статті 47 вказаного документу призначення на посади курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, здійснюють керівники таких закладів. Законом передбачено, що поліцейські, які вперше

прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними освітніми програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України. Важливим аспектом є також те, що стаття 74 закріпила, що підготовка поліцейських здійснюється у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання [62].

– Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України». Цей Закон з метою подальшого зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців визначає статус, основні завдання, організацію та принципи діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, права, обов'язки, заходи соціального і правового захисту та відповідальність її військовослужбовців.

Відповідно до статті 12 вказаного документу військовослужбовці, які відбираються на військову службу у Службу правопорядку на посади офіцерів, сержантського і рядового складу, проходять добір та перевірку щодо професійної придатності до служби у цій Службі. Після професійного добору відповідно до вимог, що затверджуються Міністерством оборони України, кандидати отримують професійну підготовку за фаховими напрямками у Навчальному центрі Служби правопорядку [63].

– Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Даним законодавчим актом визначаються основні вимоги до службовців НАБУ, зокрема до рівня їх професійної підготовки та інші НПА.

Таким чином, розкриваючи законодавчий рівень підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, варто відмітити, що на ньому розкриваються лише загальні засади такої підготовки, зокрема: заклади, що здійснюють навчання майбутніх службовців; вимоги до рівня їх професійної освіти; тощо. Більш детально організаційні засади підготовки досліджуваної категорії

службовців, а також напрямки навчання визначаються на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Як зазначає Ю. А. Ведерніков, підзаконний нормативно-правовий акт – це документ, який видається компетентним органом або посадовою особою на підставі закону, відповідно до нього, для конкретизації та виконання законодавчих приписів та містить норми права. Підзаконність цих актів не означає їх меншу юридичну обов'язковість, вони мають необхідну юридичну силу, але вона не має всезагальності та верховенства, притаманних законам та залежить від статусу органів держави, характеру та призначення цих актів [64, с. 333]. Існування підзаконних нормативно-правових актів у правовій системі обумовлено багаторівневою структурою самих суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і підзаконного нормативного регулювання, а також необхідністю оперативного, компетентного й професійного вирішення питань у різних сферах життєдіяльності суспільства [65].

Під поняттям «підзаконний нормативно-правовий акт» в аспекті його загальнообов'язкової дії (громадян, підприємств, установ, організацій, тобто поза межами системи органів влади, які його видали) необхідно розуміти постанови Верховної Ради України нормативного характеру, відповідні офіційні документи Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, що містять правила загальнообов'язкової поведінки, дія яких не обмежується одноразовим застосуванням» [66].

Підзаконний акт володіє необхідною юридичною силою. Щоправда, його юридична сила не має такої ж загальності і верховенства, як це властиво закону. Проте він посідає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [67].

Тож, підзаконий – це такий нормативно-правовий акт, який приймається у відповідності нормативних документів, що мають вищу юридичну силу з метою більш детального розкриття положень та змісту останніх. Серед підзаконних актів, що регулюють питання підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, слід виділити наступні:

– Положення «Про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти», яке визначає повноваження органів управління військовими навчальними підрозділами (військові інститути, військові коледжі, факультети, відділення військової підготовки, кафедри військової підготовки, кафедри медицини катастроф та військової медицини) закладів вищої освіти (далі – військові навчальні підрозділи), особливості організації та здійснення освітньої діяльності в них, порядок проходження особовим складом військової служби, використання військового майна, озброєння та військової техніки [68].

– Порядок добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України [69].

– та інші підзаконні НПА.

Таким чином, система правових засад підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань складається із великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили, кожен із яких спрямовано на регулювання різних аспектів підготовки службовців для відповідних підрозділів. При цьому варто відзначити, що більш детально вказана діяльність регулюється на рівні підзаконному.

Разом із тим, слід відмітити наступні негативні аспекти, що перешкоджають якісному та ефективному регулюванню суспільних відносин

у відповідній сфері:

– по-перше, система відповідних законодавчих актів є досить розгалуженою, що досить часто призводить до виникнення правових колізій;

– по-друге, відсутній єдиний нормативно-правовий акт, положення якого визначали б правові та організаційні основи, а також методологію підготовки саме особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань;

– по-третє, законодавець досить поверхнево відноситься до питань тактичної та стратегічної підготовки службовців даних підрозділів, а особливо в контексті виконання службово-бойових завдань.

2.2. Організаційні засади підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань

Підготовка особового складу підрозділів сил безпеки та оборони вимагає створення належного не тільки правового, а й організаційного підґрунтя. Взагалі, поняття «організація» розглядається як процес впорядкування елементів і як явище, структурне утворення. Як процес, організація – це особливий вид діяльності людей, що охоплює сукупність дій з метою створення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого, процес створення і збереження структури системи. Як явище, організація – це фізичне об'єднання реальних елементів для виконання програми чи цілі, структурне об'єднання певної кількості осіб. Організація – це інтегроване ціле, в якому люди, механізми, матеріали об'єднані спільною діяльністю.

Організація – це вид діяльності, спрямований на об'єднання людських, матеріальних, фінансових та інших ресурсів так, щоб їхня спільна діяльність забезпечувала виконання завдань організації. Організація як вид діяльності передбачає: на етапі створення організації – її проектування і побудову; на етапі функціонування організації – створення умов для

ефективної роботи організації; на етапі розвитку – виявлення проблем і їх вирішення з метою вдосконалення і підвищення ефективності роботи організації [70].

Організаційні засади, на переконання А.О. Козіна, слід розуміти як найбільш принципові вимоги та ключові засоби, за допомогою яких відбувається управління функціонуванням певного механізму (механізмів), протіканням, реалізацією якогось процесу (процесів). За допомогою даних засад досягається необхідний рівень упорядкованості та злагодженості, ефективності та дієвості об'єкта (об'єктів) управління, забезпечується раціональний та доцільний підхід до здійснення управлінських заходів.

Організаційні засади, що реалізуються в середині окремих інституцій (організацій) і стосуються їх внутрішньої діяльності іменуються внутрішньо-організаційними [71].

Таким чином, під організаційними засадами підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань найбільш доцільно розуміти сукупність інструментів та засобів неправового характеру, за допомогою яких забезпечується хід та реалізація процесів, пов'язаних із здійсненням підготовки службовців для досліджуваних суб'єктів безпеки та оборони.

До відповідних організаційних засад найбільш доцільно віднести наступні:

- суб'єкти, що здійснюють підготовку особового складу підрозділів сил безпеки та оборони;
- організаційно-управлінська структура вказаних суб'єктів;
- кадрове забезпечення;
- планування (що включає:
  - а) планування навчального процесу;
  - б) встановлення кількості осіб, яких необхідно навчати для подальшої роботи у відповідних підрозділах);

- добір кандидатів на навчання;
- організація навчального процесу (вибір форм та методів навчання);
- науково-методичне та інформаційне забезпечення навчального процесу;
- фінансове та матеріально-технічне забезпечення.

Розглянемо зміст кожного окресленого елемента більш детально. В першу чергу слід приділити увагу суб'єктам, що здійснюють підготовку особового складу підрозділів сил безпеки та оборони. Так, професійна підготовка поліцейських проводиться на базі закладів вищої освіти МВС із специфічними умовами навчання та установ (закладів) Національної поліції, що діють для забезпечення організації відповідної спеціальної підготовки поліцейських, уперше прийнятих на службу в поліції, а також підвищення кваліфікації і перепідготовки молодшого складу поліції, проведення окремих видів службової підготовки поліцейських [72].

Варто відзначити, що навчання у закладах вищої освіти системи МВС України із специфічними умовами навчання безумовно має свою специфіку, однак специфічні умови не мають розбалансовувати систему вищої освіти. Освітній процес у таких ЗВО має доповнюватися своїми особливостями, зумовленими проходженням служби в Національній поліції України, й останні не повинні жодним чином превалювати над освітнім процесом. Результатом здобуття вищої освіти у закладах вищої освіти МВС України із специфічними умовами навчання має бути формування висококваліфікованого фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці у сфері надання насамперед юридичних, а потім і поліцейських послуг, адже здобувається спеціальність «Правознавство», і кваліфікацію випускник отримує юриста. Крім того, у сучасному суспільстві так не вистачає не лише фахівця – правоохоронця, а й морального взірця представника правоохоронної сфери, органів державної виконавчої влади [73, с. 134 – 135].

Окремо варто вказати військові навчальні підрозділи закладів

вищої освіти, які існують з метою: підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців відповідних рівнів вищої освіти для проходження військової служби у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, а також правоохоронних органах спеціального призначення та Державній спеціальній службі транспорту; військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу; організації та проведення наукової, науково-технічної, інноваційної та/або методичної діяльності; підготовки наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників для Збройних Сил України та інших військових формувань; здійснення військово-патріотичного виховання. У військових навчальних підрозділах здійснюється навчання курсантів, студентів, слухачів, громадян за програмою підготовки офіцерів запасу, ад'юнктів, докторантів та інтернів. Військові навчальні підрозділи мають право надавати освітні послуги відповідно до законодавства України [68].

Управління військовими навчальними підрозділами у межах компетенції здійснюють МОН, Міноборони, інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковано ЗВО. Підпорядкованість військових навчальних підрозділів органам військового управління, структурним підрозділам Міноборони та Генерального штабу Збройних Сил України визначається наказом Міноборони. Безпосереднє управління діяльністю військового інституту (військового коледжу) здійснює начальник (директор) інституту (коледжу). Керівництво факультетом (відділенням), кафедрою військової підготовки або кафедрою медицини катастроф та військової медицини здійснює начальник (декан) факультету, начальник (завідувач) кафедри (відділення). Керівник військового навчального підрозділу є прямим начальником для особового складу військового навчального підрозділу та у своїй діяльності виконує обов'язки і користується правами, визначеними статутами Збройних Сил України, статутом ЗВО та цим Положенням [68].

З метою забезпечення функціонування військових навчальних

підрозділів Міноборони та інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані військові навчальні підрозділи [68]:

- здійснюють кадрове забезпечення підготовки військових фахівців за схемою підготовки «курсант» з відповідним фінансуванням;
- забезпечують військові навчальні підрозділи науково-педагогічними (педагогічними) працівниками для підготовки військових фахівців за схемою підготовки «студент-курсант» для викладання навчальних дисциплін військово-професійного спрямування циклів загальної та професійної підготовки освітньо-професійної програми підготовки військових фахівців за спеціальністю (спеціалізацією) відповідного ступеня вищої освіти;
- розробляють та затверджують штати (штатні розписи) військових навчальних підрозділів та таблиці до них, що необхідні для виконання функцій [68];
- утримують особовий склад військового навчального підрозділу за штатом (штатним розписом) для підготовки військових фахівців;
- забезпечують військові навчальні підрозділи військовим майном, озброєнням та військовою технікою, навчально-тренувальними засобами, спеціальною літературою і картами відповідно до штатів (штатних розписів) та таблиць до них;
- забезпечують монтаж (демонтаж), налагодження (регулювання) озброєння і військової техніки, забезпечення запасними частинами і матеріалами для проведення поточного і середнього ремонтів, а також проведення капітального ремонту озброєння, військової техніки та автомобільного транспорту військових навчальних підрозділів;
- забезпечують утримання, експлуатацію та ремонт будівель і споруд, у яких розміщено військові навчальні підрозділи, що знаходяться на їх балансі;
- надають військовим навчальним підрозділам окремі права юридичної особи з відкриттям реєстраційних рахунків в органах Державного

казначейства України, права ведення самостійного фінансового та військового господарства, видають печатки із зображенням Державного Герба України, найменуванням ЗВО та своїм найменуванням [68];

- розробляють спільно з МОН нормативно-правові акти з питань організації підготовки військових фахівців у військових навчальних підрозділах ЗВО, забезпечують та контролюють їх виконання;

- опрацьовують професійні стандарти вищої військової освіти для кожного рівня вищої освіти, погоджують освітньо-професійні програми підготовки військових фахівців;

- розробляють та подають до МОН та інших відповідних центральних органів виконавчої влади заявки для формування державного замовлення на підготовку військових фахівців;

- погоджують правила прийому на навчання до ЗВО, що здійснюють підготовку військових фахівців;

- тощо [68].

Разом із тим, щоб забезпечити ефективне функціонування суб'єктів, що здійснюють підготовку працівників правоохоронних органів, в тому числі і тих, що будуть проходити службу в підрозділах сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, залежить від того, наскільки професійні кадри будуть здійснювати відповідну підготовку. А відтак, кадрове забезпечення є важливою організаційною засадою в контексті представленої проблематики.

У Популярній юридичній енциклопедії за редакцією В.К.Гіжевського, В.В.Головченко, В.С.Ковальського та інших авторів зазначається, що правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [74, с. 369].

М.В.Мельничук відмічає, що кадрове забезпечення – це, з одного боку, наявність у керівника об'єктів його управлінської діяльності – виконавців, що є необхідним для підготовки до прийняття управлінського рішення та наступного його виконання. З іншого – кадрове забезпечення – це суто суб'єкти управлінської діяльності, які організують, аналізують, контролюють, координують і здійснюють інші дії в ході державно-управлінської діяльності для досягнення певного результату.

Кадри є тим суб'єктивним чинником від якого залежить реальне функціонування механізму управлінської діяльності. Адже життєздатність органу виконавчої влади не тільки в матеріальному забезпеченні, а й у спрямуванні вольових дій і переконань учасників процесу державного управління в заданому напрямку. Без високого рівня професіоналізму та належних особистих якостей кадрів не виникає того дієвого елемента, який зумовлює динаміку управлінської діяльності [75, с. 68]. В.І. Фелик відмічає, що кадрове забезпечення характеризується низкою ознак, серед яких варто особливо відмітити такі:

- 1) являє собою триваючий в часі динамічний процес, який має неоднорідну структуру;
- 2) здійснюється на постійній основі, починається з професійної підготовки (період до призначення) та закінчується звільненням із подальшим призначенням пенсії або переведенням до іншого місця роботи (період після звільнення);
- 3) основний період кадрового забезпечення починається після призначення; здійснюється кадровими службами відповідної управлінської структури;
- 4) його організація на конкретному підприємстві, установі, організації регламентується законодавством, підвідомчими нормативно-правовими актами, а також локальними актами;
- 5) метою кадрового забезпечення є укомплектування підприємства,

установи або організації кваліфікованими кадрами, постійна робота з кадрами, що включає підвищення кваліфікації, перепідготовку, забезпечення службової або трудової дисципліни, тощо [76].

Таким чином, кадрове забезпечення – це надважлива складова організаційних засад підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, адже від його ефективності та результативності залежить не просто діяльність відповідного закладу освіти, а й професіоналізм майбутніх правоохоронців, які в тому числі будуть виконувати покладені на них обов'язки у досліджуваній сфері. А відтак, можна говорити про наявність прямого зв'язку між якістю навчання та станом забезпечення рівня законності та правопорядку в середині нашої держави.

Далі в контексті представленої проблематики слід вказати таку організаційну засаду як планування. Взагалі, планування – це вид управлінської діяльності, що визначає перспективу й майбутній стан організації чи діяльності, шляхи й способи його досягнення. В ході планування виробляється план – це деталізована сукупність рішень, які підлягають реалізації, перелік конкретних заходів і їхніх виконавців [77]. В контексті представленої проблематики планування, перш за все, включає встановлення кількості осіб, яких необхідно навчати для подальшої роботи у відповідних підрозділах.

Так, прийом на навчання здійснюється в межах ліцензованого обсягу для кожного ступеня вищої освіти та спеціальності. Прийом на навчання на другий та наступні курси здійснюється в межах вакантних місць ліцензованого обсягу. Прийом на навчання за державним замовленням здійснюється на спеціальності та форми навчання, за якими воно сформовано Кабінетом Міністрів України. Міністерство внутрішніх Справ України в установленому порядку доводить до ЗВО обсяги наборів у розрізі спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за державним замовленням у році вступу. Обсяги прийому за

державним замовленням до ЗВО формуються та розміщуються відповідно до вимог чинного законодавства. Персональні дані осіб, які вступають на навчання до ЗВО за державним замовленням для Національної поліції України та Національної гвардії України, до Єдиної державної електронної бази з питань освіти не вносяться [69]. Важливою частиною планування є планування навчального процесу. Окрім того, необхідно відзначити, що планування навчального процесу передбачає складання програм та планів для кожного окремого компоненту процесу навчання, здійснюється системно та комплексно, і охоплює всі складові навчального процесу: заняття, модуль, курс, етап, та навчальний процес в цілому, при чому кожен період повинен забезпечувати комплексне вирішення поставлених задач.

Отже, планування – це надважлива складова процесу підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань. Адже в контексті представленої проблематики саме за допомогою планування:

а) вбачається можливим визначити кількість майбутніх службовців, яких необхідно навчати;

б) розробити програми навчання майбутніх фахівців з урахуванням сучасних викликів та потреб.

Важливим елементом організаційних засад є добір кандидатів на навчання. Для здобуття ступенів вищої освіти приймаються: особи, які здобули повну загальну середню освіту або освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, – для здобуття ступеня бакалавра; особи, які здобули ступінь бакалавра, магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста),

– для здобуття ступеня магістра; особи, які здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста), – для здобуття ступеня доктора філософії; особи, які здобули ступінь доктора філософії (кандидата наук), – для здобуття ступеня доктора наук.

Відповідно до раніше здобутого освітнього ступеня (освітньо-

кваліфікаційного рівня) для МВС та Національної поліції України приймаються [69]:

- 1) на денну форму навчання: особи, які мають повну загальну середню освіту, віком від 17 до 30 років;
  - особи молодшого і середнього складу поліції, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за спеціальністю «Право»;
  - особи середнього складу поліції, які мають ступінь бакалавра;
  - особи середнього складу поліції, які мають ступінь бакалавра і стаж роботи на керівній посаді не менше 2 років;
  - особи середнього і вищого складу поліції, які мають ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);
  - особи середнього і вищого складу поліції, які мають ступінь доктора філософії (кандидата наук);
  - цивільні особи, які працюють на підприємствах, в установах, закладах, що належать до сфери управління МВС або Національної поліції України, і мають ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);
  - цивільні особи, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери управління МВС або Національної поліції України, і мають ступінь доктора філософії (кандидата наук) [69];
- 2) на заочну форму навчання:
  - особи молодшого складу поліції, які мають повну загальну середню освіту;
  - цивільні особи, які працюють на підприємствах, в установах, закладах, що належать до сфери управління МВС або Національної поліції України, і мають повну загальну середню освіту;
  - особи молодшого і середнього складу поліції, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за спеціальністю «Право»;

– цивільні особи, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери управління МВС або Національної поліції України, і мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за спеціальністю «Право»;

– особи середнього складу поліції, які мають ступінь бакалавра, магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);

– особи середнього складу поліції, які мають ступінь бакалавра та стаж роботи на керівній посаді не менше 2 років;

– цивільні особи, які працюють на підприємствах, в установах, закладах, що належать до сфери управління МВС або Національної поліції України, і мають ступінь бакалавра, магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);

– особи середнього і вищого складу поліції, які мають ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);

– цивільні особи, які працюють на підприємствах, в установах, закладах, що належать до сфери управління МВС або Національної поліції України, і мають ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста) [69].

На наше переконання, наявність зазначених вище особливих вимог до громадян, які бажають навчатися у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, об'єктивно обумовлені завданнями та функціями, які вони будуть виконувати при здійсненні службово-трудової діяльності. Разом із тим, завданням ЗВО є відібрати найкращих претендентів, а тому вони проводять конкурс на навчання.

Для кандидатів на навчання на денну форму для здобуття ступеня бакалавра (для Національної гвардії України – магістра) проводиться оцінювання рівня фізичної підготовленості у формі вступного іспиту [69].

Відповідно до правил прийому особам, які вступають до аспірантури (ад'юнктури) з іншої галузі знань (спеціальності), ніж та, яка зазначена в їх дипломі магістра (спеціаліста), можуть бути призначені додаткові фахові

вступні випробування.

Передостання організаційна засада підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, – науково-методичне та інформаційне забезпечення навчального процесу. Науково-методичне забезпечення – це система науково визначених напрямів діяльності, в кожному з яких цілеспрямоване здійснення певних заходів сприяє оптимізації процесу навчання. Так, В.І. Галаган до наукового забезпечення відносить: визначення проблем, які мають місце в практичній діяльності й вимагають відповідного вирішення чи розробки; апробація наукової розробки, визначення рівня її новизни та наукової корисності; встановлення практичної значущості розробки, можливості її використання; впровадження розробки в практичну діяльність, визначення форми, порядку й умов її реалізації. У свою чергу, на думку вченого, методичне забезпечення полягає в реалізації отриманого наукового результату шляхом: розгляду наукової розробки та її апробації в компетентному відомстві; надіслання рекомендацій у практичні підрозділи; доведення сутності наукової розробки до широкого кола практичних працівників [78, с. 251–252].

Таким чином, проведений у представленому підрозділі дослідження аналіз дає змогу констатувати, що організаційні засади підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань складаються із великої кількості елементів, які тісно пов'язані між собою, взаємодіють та доповнюють одне одного.

Разом із тим, їх належне функціонування є фактично неможливим без ефективного та якісного нормативно-правового підґрунтя.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

3.1. Зарубіжний досвід підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань та можливості його використання в Україні

Сьогодні Україна зіштовхнулася із цілою низкою проблем у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави, що, в свою чергу, виявили низку проблем у діяльності підрозділів сил безпеки та оборони. Однією із таких проблем безумовно є підготовка особового складу відповідних суб'єктів. А відтак, вдосконалення відповідної сфери вимагає проведення комплексних досліджень, присвячених міжнародно-правовому досвіду підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань.

Вивчення зарубіжного досвіду має важливе значення і тому, що за останні роки у Європі та Світі ситуація із загрозами у сфері національної безпеки суттєво змінилася. Імовірні сценарії більше стосуються не лише воєнних конфліктів з іншими державами, а й становлять загрозу внутрішній безпеці, що проявляється у можливостях терористичних актів чи громадянських катастроф. Таким чином, сфери діяльності різних правоохоронних органів та їх структурних підрозділів стали ближчими один до одного, ніж у минулому.

Розпочати вивчення зарубіжного досвіду, на нашу думку, найбільш доцільно починаючи зі Сполучених Штатів Америки.

Варто відзначити, що система правоохоронних органів США є децентралізованою. Існує близько 65 різних федеральних поліцейських агенцій. На місцевому рівні кожен із 50 суверенних штатів має свій

власний законодавчий орган штату, який приймає кримінальні закони відповідно до конституцій своїх штатів. У більшості штатів США є поліція на всіх рівнях – муніципальному, окружному та державному.

Система функціонування правоохоронних органів США є універсальною (вона будується на основі принципу галузевої спеціалізації з урахуванням адміністративно-територіального поділу країни), але організована вона з урахуванням американської специфіки – множинності історично-сформованих різних правоохоронних відомств і особливостей завдань, покладених на традиційні поліцейські служби, що входять до них. Даний принцип покладено в основу організації і діяльності всіх ланок правоохоронних органів системи Сполучених Штатів не залежно від відомчої належності конкретного поліцейського агентства, як на федеральному, так і на регіональному рівнях [79].

Підготовка особового складу правоохоронних органів в США відіграє вирішальну роль, як для особистого та професійного розвитку кожного службовця, так і для ефективності функціонування певної державної інституції. У досліджуваній країні підготовка співробітників правоохоронного органу поєднує різні освітні компоненти.

У 1981 році в США було розроблено та прийнято «Закон про програму навчання співробітників правоохоронних органів (LEOTP)». Вказаним нормативно-правовим актом закріплено єдині стандарти для навчання та професійної підготовки всіх правоохоронних органів США.

Губернатор штату Міссурі – Вінтер та Законодавчі збори 1981 року визнали, що діяльність співробітників правоохоронних органів важлива для здоров'я, безпеки та благополуччя населення США. У результаті сучасний співробітник правоохоронних органів відіграє складну роль у суспільстві, що далеко йде, адже обсяг його обов'язків значно розширився за останні роки через зміну демографічних факторів, зростання рівня злочинності та очікувань суспільства.

У рамках Програми навчання співробітників правоохоронних органів

було створено Раду зі стандартів та навчання співробітників правоохоронних органів (BLEOST) для реалізації норм вказаного вище Закону та його положень. Закон зобов'язує Комісію з планування кримінального правосуддя надавати Раді адміністративну та фінансову підтримку та призначає виконавчого директора Комісії як штатного директора Ради зі стандартів та навчання співробітників правоохоронних органів. З 1981 року Комісія кілька разів змінювала свою діяльність. Наразі Комісія відома як підрозділ планування громадської безпеки Департаменту громадської безпеки.

На сьогоднішній день завдання Ради полягає в тому, щоб забезпечити відбір кандидатів до правоохоронних органів відповідно до високих стандартів освіти, фізичної підготовки та моральності. Після вибору Рада гарантує, що ці кандидати мають найкращу можливу підготовку, що дозволяє їм виконувати свої обов'язки таким чином, щоб захищати здоров'я, безпеку та благополуччя всіх громадян США. Координуючи і розробляючи навчальні програми як на початку, так і під час кар'єри офіцера, Рада прагне тримати співробітника правоохоронних органів у курсі поточних подій і бути здатною задовольнити потреби суспільства, що постійно зростають [80].

Цікаво відмітити той факт, що програма навчання працівників – правоохоронців (LEOTP) санкціонує створення системи штрафної оцінки для забезпечення адекватного фінансування програми. Оцінка додається до всіх накладених судом штрафів та постанов про конфіскацію застави як покарання за порушення кримінальних законів штату або кримінальних постанов муніципалітетів та округів (за винятком порушень правил паркування). Штрафи стягуються судами, а потім спрямовуються до державного казначейства на зберігання.

Більша частина діяльності Ради спрямована на навчання. Приблизно дев'яносто відсотків поточного бюджету виділено на цю діяльність, яка включає навчання на курсах, затверджених Радою, навчання без відриву від роботи. Навчання виявилось неоціненним для забезпечення того, щоб наші правоохоронці були здатні задовольняти складні потреби співтовариств,

яким вони служать.

З дев'яноста відсотків асигнованих коштів більшість витрачених коштів на навчання – це гроші, які йдуть безпосередньо до правоохоронних органів для компенсації витрат на обов'язкове навчання. Агентства представляють усі аспекти діяльності правоохоронних органів у штаті.

В США передбачено значну кількість різноманітних тестів для визначення рівня фізичної підготовленості працівників правоохоронних органів. Але разом із тим їх можна поділити на дві групи. До першої групи тестів належать виконання окремих фізичних вправ, які спрямовані на визначення рівня розвиненості окремих фізичних якостей (силові, швидкісні або швидкісно-силові якості, різновиди витривалості тощо). Такі тести здебільшого визначають загальну фізичну підготовленість людини. Друга група тестів спрямована на подолання різних смуг перешкод, які моделюють основну сторону професійної діяльності поліцейських – переслідування порушника, застосування сили, затримання та супровід. До підготовки поліцейських США в різних штатах вимоги різняться, загальним є факт наявності повної середньої освіти, проте перевагу мають кандидати, які отримали свідоцтво випускника американської high school. У більшості штатів претенденту на службу в поліції потрібно надати свідоцтво про закінчення коледжу з терміном навчання 4 роки, або провчитися не менше 2-х років.

Після тестування у майбутнього правоохоронця рівня фізичної підготовленості, необхідно провчитися три місяці на курсах поліцейських, тільки після цього поліцейський заступає на службу з випробувальним терміном шість місяців [81, с. 38].

Варто відмітити, що поліція США, як правило, власної бази підготовки кадрів не має, та намагається передусім рекрутувати фахівців, які отримали відповідну освіту в коледжах або університетах. Широку мережу поліцейських академій в якості такої бази розглядати не можна, оскільки структурно вони не входять до поліцейського департаменту, є

організаційно та фінансово самостійними, будучи всього лише своєрідними центрами первинної підготовки цивільних фахівців з тим, щоб вони могли отримати ліцензію на право здійснення поліцейської діяльності.

К.Л. Бугайчук слушно відмічає, що істотною особливістю системи підготовки поліцейських у США є наявність численних приватних і державних центрів підготовки. Один з найбільших федеральних центрів з підготовки кадрів для правоохоронних органів знаходиться в штаті Джорджія (графство Глінко). У теперішній час це один з найбільших навчальних закладів США, що здійснює підготовку на короткострокових курсах (до 18 місяців) фахівців більше 70 правоохоронних відомств [82, с. 10].

Таким чином, в США законодавцем приділяється особлива увага підготовці правоохоронців як взагалі, так і в контексті виконання службово-бойових завдань.

Разом із тим, особливість підготовки правоохоронців обумовлюється суттєвою децентралізацією як системи правоохоронних органів, так і суб'єктів, що здійснюють навчання осіб. Серед позитивних моментів, які, на нашу думку, слід використати вітчизняному законодавцю з метою вдосконалення підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони правопорядку до виконання службово-бойових завдань є:

- суттєвий рівень фінансування системи підготовки правоохоронців;
- наявність недержавних суб'єктів, що відповідають за підготовку фахівців у відповідній сфері;
- наявність єдиного координуючого центру, який відповідає за підготовку працівників правоохоронного органу, а також здійснює контроль за дотриманням норм чинного законодавства у відповідній сфері;
- важлива увага в процесі підготовки приділяються отриманню практичних умінь та навичок працівниками.

Далі в контексті представленої проблематики звернемо увагу на досвід ряду європейських держав, серед яких варто виділити Великобританію.

Єдиної системи правоохоронних органів у Великій Британії не існує. Правоохоронні органи організовані окремо та працюють за територіальним принципом – у Шотландії, Північній Ірландії, Англії та Уельсі (територіальна поліція) – або за окремими напрямками їхньої діяльності (спеціалізована поліція). Управління поліцією Уельсу згідно із Законом «Про уряд Уельсу» (Government of Wales Act) 2006 року не входить до компетенції уряду Уельсу. Правоохоронна діяльність (law enforcement) переважно здійснюється констеблями. Так, у Великій Британії називають рядових поліцейських, вони працюють у складі територіальних та спеціальних поліцейських органів, агентств та служб [83].

Правоохоронні органи та спецслужби Великої Британії за 45 років перебування цієї країни у ЄС глибоко вкорінилися у загальноєвропейські механізми безпеки. До того ж Велика Британія відіграла ключову роль у розвитку багатьох спроможностей, які зараз використовуються для полегшення співпраці та обміну специфічними даними між державами – членами Європейського Союзу. Однак у країні, яка збирається найближчим часом вийти з міжнародної організації, все ще існує суттєва невизначеність щодо її майбутнього місця в архітектурі безпеки ЄС.

В останні роки професіоналізація стала критичним питанням для розвитку правоохоронних органів у Сполученому Королівстві. В результаті відбувався перехід від традиційних програм навчання до більш формальних програм вищої освіти. Нещодавні дослідження показують, що наявність вищої освіти, як правило, значно впливає на знання та розуміння співробітниками поліції цінностей та способу життя людей з різних культур, особливо груп меншин та іммігрантів. Тому програма професійної академічної освіти була запропонована як життєво важливий інструмент для розвитку поліцейських сил у Сполученому Королівстві.

У лютому 2016 року Поліцейський коледж, національний професійний орган поліції Англії та Уельсу, представив кваліфікаційну рамку поліцейської освіти (PEQF) для розробки академічних програм для 43

поліцейських сил Англії та Уельсу.

REQF запропонував різні способи надання освіти, а саме учнівство на здобуття ступеня поліцейського констебля (PCDA), вступну програму володаря ступеня (DNER) та здобуття ступеня Pre-Join (PJD) у професійній поліцейській практиці.

Ці три нещодавно введені академічні професійні програми все ще перебувають у стадії експерименту, оскільки вищі навчальні заклади вперше проводять програми у партнерстві з поліцією. ВНЗ і поліцейські сили повинні отримати уроки зі своїх партнерських відносин за допомогою різних підходів і зусиль «проб і помилок», щоб знайти найкращі способи підготовки майбутніх співробітників поліції, і вони повинні розробити свої способи розвитку ефективних партнерських відносин, щоб вчитися один у одного, щоб досягти успіху.

Потім ця модель партнерства з навчання поліцейських може стати маяком для інших поліцейських організацій по всьому світу. Огляд лідерства припускає, що багато хто в усьому світі заздрить британській поліцейській службі і поважає її «за її цілеспрямованість та дух державної служби». Зокрема, країни Співдружності, такі як Бангладеш, Індія, Пакистан, Малайзія та Нігерія, де ці країни все ще продовжують свою колоніальну спадщину, можуть реформувати процес найму, а також програми навчання та підготовки своїх збройних сил.

Наступна європейська країна, досвіду якої ми приділимо увагу, – Франція. Правоохоронна система Франції є централізованою та ієрархічною. Проте унікальністю цієї системи є те, що ще досить нещодавно французьке законодавство дозволило місцевим органам влади наймати своїх власних офіцерів поліції – так звану муніципальну поліцію (Police Municipale) [84].

Ключове місце в системі правоохоронних органів відводиться поліції. У Франції поліцейська система почала формуватися ще за часи феодалізму. Нині вона поєднує риси централізованої та децентралізованої моделей поліції. Перший поліцейський заклад освіти «Школа практики» було

створено у 1883 році. Систему підготовки поліцейських кадрів у Франції утворюють двадцять шкіл для навчання рядових поліцейських, дві школи підготовки середньої ланки та школа комісарів поліції [81].

Поліція досліджуваної країни виконує три основні функції: захист безпосередніх атрибутів суверенітету держави (охорона національної території та підтримання порядку перед демонстраціями та масовими рухами), припинення найбільш серйозних правопорушень (кримінальна поліція) та повсякденна охорона (поліція громадської безпеки). У той час як суверенна поліція та кримінальна поліція мають незаперечне визнання, поліція громадської безпеки стикається зі швидким зростанням правопорушень і стикається з фундаментальними проблемами.

Водночас з'являються нові імперативи внутрішньої безпеки. Правопорушення, які щорічно вимірюються централізованою статистикою центрального управління судової поліції. Нові дослідження «віктимізації» показують розвиток великої «сірої зони» ризикованої поведінки, яка підживлює почуття незахищеності. Розвиток «неввічливості», яка кваліфікується таким чином, оскільки вона не виправдовує, на відміну від правопорушень, порушення кримінальної справи, таким чином, є важливим явищем у розвитку зазіхань на безпеку майна та осіб.

З огляду на зазначене вище, цілком логічно, що підготовці правоохоронців приділяється досить велика увага. Так, початкова підготовка рядових поліцейських є найефективнішою ланкою в системі професійної підготовки поліції Франції. Вона триває протягом року. Упродовж чотирьох місяців слухачі отримують базові знання, необхідні поліцейському для несення патрульно-постової служби. Потім їх направляють на практичне стажування до поліцейських підрозділів під керівництвом досвідчених наставників. З метою підвищення професійної майстерності поліцейських розроблено та впроваджено в освітній процес низку методичних посібників зі спеціальної тактики затримання злочинців. У таких виданнях викладено алгоритм дій у чотирьох основних модельних

ситуаціях:

- під час затримання підозрюваних осіб;
- діях під час поверхневої перевірки осіб і застосування кайданків;
- для зупинки підозрілого автомобіля;
- у разі спрацювання сигналізації на об'єктах, що знаходяться під охороною [81].

Модель підготовки поліцейських ґрунтується на протиставленні теорії та практики. Дихотомія між навчанням у школі та досвідом роботи на місцях була підкріплена роботами з соціології поліції, проведеними, зокрема, американцем Джоном Ван Мааненом. За першим етапом «вибору», який відповідає підготовці до вступу до поліції, слідує період «введення», присвячений початковій підготовці у школі. За цією фазою слідує стадія «зустрічі», відкриття вулиці молодим новобранцем, перед стадією «метаморфози», завершенням періоду включення до поліції. Ця соціологічна парадигма підтримує традиційну поліцейську концепцію навчання, чітко протиставляючи учнівство у школі та навчання у польових умовах старійшинам, які дають новачкам поради та професійні прийоми.

Проте нещодавнє підвищення рівня набору, що символізується наявністю більшості володарів ступеня бакалавра серед студентів – опікунів, супроводжується значною зміною в тому, як розглядається навчання. Укорінюється ідея про те, що необхідно тренуватися протягом усієї кар'єри, щоб досягти успіху в зміні корпусу або прискорити просування по службі, а також адаптуватися до змін у професії.

Передостання держава, досвіду якої ми приділимо увагу – Німеччина.

Правоохоронна система Федеративної Республіки Німеччина має довготривалу історію, великий досвід боротьби зі злочинністю й охорони громадського порядку, що має тісні взаємозв'язки між собою. Усе це накладає відбиток на організацію підготовки кадрів для них, змушує враховувати усі здобутки минулого і сучасного дня, широко розвивати міжнародну кооперацію не лише в питаннях безпосередньо

правоохоронної діяльності, а й навчання, стажування, обміну досвідом персоналу поліцейських служб та органів. Поліція Німеччини включає в себе: федеральні та земельні органи. Федеральні органи поліції Німеччини очолює Міністерство внутрішніх справ. Воно має значно ширшу компетенцію ніж МВС України. Фактично контролює всі питання, пов'язані із внутрішньою безпекою в державі. Воно є багатофункціональним державним органом, який в поліцейській сфері довгий час залишається лише контролюючою інстанцією [85].

Прямий вступ на вищу службу і, отже, кар'єра правоохоронця потребує кваліфікації для вступу до технічного коледжу. У деяких випадках ступінь може служити основою для прямого входу на більш високий шабель службової кар'єри. Фізична підготовка та німецьке чи європейське громадянство зазвичай належать до вимог для навчання поліції.

Однак, якщо це не федеральний орган, то навчання є справою федеральних земель. Тому вимоги можуть змінюватись від федеральної землі до федеральної землі.

У системі професійної підготовки правоохоронців широко застосовуються «поліцейські тренінги» (Polizeitraining), які передбачають: «Polizeisport» – тренування з фізичної підготовки, «Schießaus – und fortbildung» – тренування зі стрілецької підготовки, «Einsatztraining» – комплекс тренінгів з особистої безпеки, застосування засобів примусу (наручників, кийків, перцевих балончиків) та «Situationstraining» – ситуативні тренінги. Для підготовки поліцейських нижчої ланки на поліцейський тренінг відводиться майже 600 годин, середньої – 292 (з них лєвова частка виокремлюється на тренінги з особистої безпеки та ситуативні тренінги, тренування з фізичної підготовки). Ситуативний тренінг спрямований на комплексне відпрацювання всіх елементів попередніх тренінгів та свідчить про готовність поліцейського до виконання службових обов'язків. Ситуації, які розробляються для таких тренінгів, постійно актуалізуються та удосконалюються відповідно до вимог часу [81].

Навчання на поліцейського зазвичай триває три роки і, залежно від кар'єри, завершується в поліцейській академії або у відповідному університеті прикладних наук. Крім того, особа проходить професійну практику як майбутній офіцер поліції в органі поліції.

Крім того, співробітники поліції під час навчання проходять інструктаж з безпечного водіння та знайомляться із поведінням з вогнепальною зброєю. Поведінка поліцейських та спорт також є надважливою частиною підготовки поліцейських. Залежно від кар'єри, кваліфікації, групи заробітної плати та професійного досвіду, середня заробітна плата поліцейського коливається від 22 800 до 66 000 євро бруто на рік.

Взагалі процес навчання правоохоронців у Німеччині найбільш доцільно поділити на три великі етапи:

1) Перший етап навчання (12 місяців). На початку навчання слухачам пояснюється важливість наближення до меморіалу концтабору Заксенхаузен.

Крім того, є критичний розгляд історії німецької поліції, зокрема, в аспекті: «Роль поліції». Правові предмети державного та конституційного права, право втручання, кримінальне право та право державної служби становлять більшу частину першої частини навчання.

Особи розуміють конституційну основу діяльності поліції, а також основні завдання та повноваження поліції у демократичній правовій державі. Вони знайомляться з поліцією як частиною адміністративного втручання та особливо здатні оцінювати основні права та втручання у основні права.

Наступні предмети також важливі для роботи поліції на цьому етапі навчання: теорія управління, інформаційні та комунікаційні технології, навчання фотографії, а також дозвіл на відрядження.

2) Другий етап навчання (9 місяців). У цій частині навчання слухачі дізнаються більше про практику служби в поліції на основі раніше здобутих юридичних знань.

Основна увага приділяється тематиці оперативної підготовки, тут молодих фахівців спочатку навчають основ організації поліції, поліцейських ресурсів і поліцейських термінів. Стажери дізнаються про повсякденні операції поліції безпеки та про те, як з ними справлятися.

Крім передачі теоретичних знань тут проводиться велика кількість практичних занять та рольових ігор. Завершенням та основним моментом другої частини навчання є шістнадцятитижневе стажування у поліцейських управліннях головного поліцейського управління землі Бранденбург. Метою практичного навчання є передача знань, пов'язаних зі службою, розвиток практичних навичок та умінь поліції, а також формування правильних дій та поведінки поліції на основі отриманих теоретичних знань.

У формі стажування набуваються практичні знання про роботу у відділенні міліції та у кримінальній поліції.

3) Третій етап навчання (9 місяців). На третьому етапі навчання весь зміст пройденого курсу узагальнюється на міждисциплінарній основі у рольових іграх та обробляється, включаючи необхідне листування.

Повсякденні поліцейські ситуації можна оцінити цілісно і сприяти успіху поліції.

Незадовго до закінчення навчання в Управлінні «Спецслужби» проходять тритижневі практичні заняття «Закриті підрозділи».

Стажери можуть розраховувати на фізичні навантаження у поєднанні з розумінням того, як діяти в ситуаціях з поліцією з охорони громадського порядку, таких як забезпечення безпеки заходу, спільний рух у строю або спільна робота з Технічною оперативною групою (ТЕЕ). Тут також проходять базові тренування з поводження з багатоцільовою палицею (EMS).

І остання держава, досвіду якої ми приділимо увагу в межах представленої проблематики – це Польська Республіка.

Система професійного навчання працівників поліції Польщі передбачає обов'язкову базову підготовку, що спрямована на опанування теоретичними знаннями та формування практичних навичок, необхідних для виконання службових завдань [81]. Базова підготовка охоплює два етапи. Перший етап (15 тижнів) проходять офіцери всіх поліцейських служб (підрозділи профілактики, кримінальної поліції та допоміжних служб). Після цього працівників допоміжних служб призначають на посади у відповідні підрозділи. Працівникам підрозділів з профілактики злочинності та кримінальної поліції необхідно пройти другий етап – спеціальну підготовку.

Тривалість навчання залежить від специфіки майбутньої посади. Зазвичай вона триває близько чотирьох місяців і завершується іспитами, успішне складання яких є обов'язковою умовою для присвоєння молодшого офіцерського звання [81]. Програму навчання обирають відповідно до спеціалізації групи: профілактика злочинності, контроль за дорожнім рухом, оперативна робота, експертологія, оперативна техніка.

Професійна підготовка поліцейських у Польщі передбачає модульні програми, зміст яких наповнено ситуаціями з реальної практичної діяльності. Для цього здійснюють аналіз найпроблемніших ситуацій та на підставі отриманих даних розробляють ситуативні модулі для навчання. Серед значущих здобутків поліцейської освіти в Польщі слід зауважити про її технічну оснащеність і високу якість освітнього процесу [81].

Вища професійна підготовка (вища освіта і післядипломне навчання) здійснюється Вищою школою поліції в Щитно, яка надає вищу освіту першого рівня (рівень університету). Кандидатами на навчання є особи, які мають хоча б середню освіту та пройшли базову і спеціальну підготовку.

Хоча основним завданням школи є підготовка офіцерів до їх

подальшої роботи, Школа також забезпечує підготовку фахівців для Міністерства внутрішніх справ, а також для національної системи освіти Республіки Польща. Крім підвищення рівня знань, навичок і навиків, які відображають прогрес у поліцейській теорії та практиці, Школа дає своїм студентам знання, необхідні для отримання офіцерського звання і призначення на посади командного складу. Крім того, Школа забезпечує післядипломне навчання випускникам, що спеціалізуються в різних сферах правоохоронної діяльності [86].

Разом із тим, огляд поточної практики навчання в європейських правоохоронних органах показує численні спільні проблеми, з якими стикаються поліцейські координатори та інструктори з організації та проведення навчального процесу.

Так, оскільки організація навчання поліцейських, включаючи розробку та затвердження навчальних програм, регулюється ієрархічною структурою, властивою європейським правоохоронним органам, внесення змін до поточного процесу навчання потребує суттєвих адміністративних зусиль. Наприклад, коли інструктори визначають області своєї підготовки, які потребують поліпшення, вони повинні зробити численні кроки, щоб досягти рівня, на якому можуть бути реалізовані зміни у структурах навчання та навчальних програмах. Цей процес може бути стомлюючим і займати багато часу, особливо якщо органом, який приймає рішення про затвердження або відхилення змін у структурі навчання та навчальному плані, є урядова організація, така як міністерство внутрішніх справ. Таким чином, хоча координатори навчання та інструктори можуть визнати можливості для покращення своєї практики навчання та внести пропозиції, які відповідають розробкам та рекомендаціям щодо впровадження у науковій сфері, щоб ці пропозиції були відображені у навчальних планах та проведенні навчання, необхідно подолати численні тривалі адміністративні перешкоди. Хоча перевагою ієрархічної структури правоохоронних органів є управління змістом навчання з організаційної

точки зору (наприклад, щорічне навчання), недоліком, пов'язаним з такою централізацією, є повільний та складний процес набуття чинності змін. Хоча усталені організаційні структури та процеси важко подолати чи змінити, особливо у сфері поліцейської розглянути три можливі рішення. По-перше, хоча це малоймовірно за нинішніх економічних умов, правоохоронні органи можуть надати інструкторам ресурси, необхідні їм для створення реалістичного навчання.

По-друге, правоохоронні органи можуть шукати рентабельні інновації, такі як використання віртуальної реальності для реалістичного навчання.

Нарешті, правоохоронні органи можуть прагнути підвищити рівень знань та навичок інструкторів для створення реалістичного навчання з використанням (обмежених) доступних їм ресурсів.

Оцінка та перевірка знань та навичок співробітників поліції, особливо під час безперервного професійного розвитку, є ще однією поширеною проблемою у поточній практиці правоохоронних органів. У той час як правоохоронні органи проводять оцінки, щоб гарантувати, що поліцейські мають певний рівень навичок, висновки експертних комісій у багатьох європейських державах показали розбіжності в наслідках незадовільної роботи під час цих оцінок, зокрема з боку населення країни.

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду дає змогу говорити про те, що у правоохоронних органах всіх провідних держав світу важливе місце займає професійна підготовка.

Вказане пояснюється тим, що ретельна підготовка персоналу правоохоронних органів може приносити велику користь з кількох точок зору:

– соціальної, адже те, як поліцейські усвідомлюють значимість та важливість якісного виконання покладених на них обов'язків, залежить від рівня взаємної довіри між системою та спільнотою, якій вона служить і захищає. Забезпечення соціального порядку та підвищення безпеки громадян є фактично неможливим без відповідної професійної підготовки службовців;

– організаційної. Структура поліції та будь-якого іншого відомства не може досягти своїх загальних і конкретних цілей без належної підготовки співробітників, які були б готові до негайної реакції з правильним вирішенням будь-якої ситуації.

– індивідуальної. Професійне навчання підвищує задоволеність роботою, а також самооцінку правоохоронця. Підтримання високого рівня професійної підготовки може бути дуже позитивним на роботі (це усуває невпевненість у виконанні робочих завдань, страх перед негативними наслідками особистих дій), а також з поведінкової точки зору (підвищення самооцінки, формування позитивного образу себе, особистісна та професійна реалізація).

Отже, підбиваючи підсумок представленого підрозділу дослідження, слід узагальнити, що на сьогоднішній день у світі сформувались досить різноманітні та водночас ефективні підходи до підготовки службовців, що здійснюють свою діяльність у підрозділах сил безпеки та оборони. Саме тому, спираючись на проведений вище аналіз, ми переконані, що серед позитивних моментів, які слід використати вітчизняному законодавцю в рамках вдосконалення підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, слід виділити наступні:

– високий рівень фінансування системи первинної та подальшої підготовки правоохоронців;

– суттєва увага у державах світу приділяється набуттю практичного досвіду, умінь та навичок майбутнім правоохоронцем, зокрема в частині користування спеціальними інструментами, зброєю тощо, під час виконання службово-бойових завдань;

– важливим є не тільки професійний, а особистісний розвиток правоохоронців. Оскільки це прямо впливає на рівень його мотивації, а відтак і на ефективність виконання службово бойових завдань у майбутньому;

- розширена «географія» підготовки особового складу підрозділів охорони правопорядку, зміна локацій (аудиторій, полігонів тощо);
- постійна робота на розвитку правової свідомості майбутніх правоохоронців;
- наявність недержавних інституцій, які здійснюють первинну підготовку правоохоронців;
- високий рівень взаємодії між суб'єктами, що здійснюють підготовку осіб для правоохоронних органів, а також практичними підрозділами.

3.2. Шляхи удосконалення національного законодавства з питань підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань

Проведений у дослідженні аналіз, а також правозастосовна практика підтверджують той факт, що у сфері підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань існує чимала кількість проблем, які потребують вирішення, зокрема шляхом подолання прогалин у чинному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання відповідної діяльності.

Взагалі, прогалина – це певна пустота, яка потребує заповнення. Що ж стосується положень чинного законодавства, то прогалина може означати відсутність норми, яка б регулювала відповідні правовідносини та/або недостатньо якісно упорядковувала останні.

В.Марчук пише, що прогалина в законодавстві – це відсутність закону, законодавчих норм, що регулювали б певні ситуації, з якими стикається практика і навіть більше – правозастосовна практика, за умови, що подібні ситуації потребують правового, а не будь-якого іншого регулювання. А тому прогалини у праві характеризуються:

- 1) відсутністю необхідної правової норми, відсутністю відповідних

законодавчих приписів;

2) практичною потребою саме нормативно-правового врегулювання певних життєвих ситуацій, тобто врегулювання за допомогою юридичних засобів;

3) реальною наявністю такого роду ситуацій, з якими стикаються правозастосовні органи, які зобов'язані їх розв'язувати, беручи до свого провадження.

Відповідно до точки зору О.Ф. Скакун, прогалина в законодавстві – це повна або часткова відсутність (пропуск) необхідних юридичних норм у чинних законодавчих актах, якими, виходячи з принципів права, мають бути врегульовані певні суспільні відносини. Вчена також аргументує, що ключовими причинами виникнення прогалин у законодавстві є:

1) невміння відобразити в нормативних актах усе різноманіття сучасних життєвих ситуацій, що потребують правового регулювання і можуть бути врегульовані правом;

2) відставання нормотворчості від розвитку суспільних відносин як наслідок невміння передбачити появу нових життєвих ситуацій;

3) наявність деформацій у процесі нормотворчості, спричинених, наприклад, лобіюванням голосування в парламенті в інтересах певних бізнесових груп;

4) технічні помилки законодавця, допущені при розробці нормативних актів та застосуванні прийомів юридичної техніки. Прогалини в законодавстві виникають зазвичай там, де існує: а) неповнота правових норм; б) суперечність норм однакової юридичної сили, коли одна з них «знищує» іншу; в) повна відсутність правової норми [67].

Отже, виходячи із вказаного вище, слід констатувати, що до прогалин в законодавстві не слід ставитись як суто до негативного явища, адже їх існування: по-перше, свідчить про активний розвиток суспільних відносин у певній сфері; а, по-друге, спонукає законодавця та науковців до вчинення активних дій у напрямку його розвитку, вдосконалення та

оптимізації.

Подолання прогалин у законодавстві здійснюється різними способами, втім, в контексті вдосконалення національної нормативно-правової бази підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, найбільш доцільно шляхом здійснення активної нормотворчої діяльності.

Нормотворчість – це вияв (форма) владної діяльності держави, який спрямований на утворення нормативно-правових актів, що запроваджують, змінюють чи скасовують правові норми чинної юридичної системи.

Із наведеного вище слідує, що нормотворчість є не просто одним із найбільш ефективних способів подолання прогалин в законодавстві, за її допомогою можна не тільки прийняти нові правові норми, а й систематизувати та оптимізувати всю систему нормативно-правового забезпечення підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань. Тож, саме через нормотворчу діяльність вбачається можливим: а) створити нові нормативно-правові акти, норми яких спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері; б) ліквідувати застаріле законодавство; в) систематизувати діючі законодавчі та підзаконні джерела з метою їх кращого розуміння та доступності.

Розмірковуючи безпосередньо про напрямки вдосконалення нормативно-правової бази підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, варто відзначити, що їх слід поділити на три групи:

1) покращення правового регулювання сфери забезпечення внутрішньої державної безпеки;

2) вирішення проблем у сфері регулювання діяльності підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань у досліджуваній сфері;

3) безпосереднє покращення законодавства, що регулює питання підготовки особового складу відповідних підрозділів. Виділення перших двох напрямів має важливе значення з точки зору формування навчального процесу, підготовки лекційних, семінарських, практичних занять тощо.

Чим якіснішою буде підготовка, тим ефективніше у подальшому службовці будуть виконувати службово-бойові завдання.

Розглянемо кожен із вказаних напрямів більш детально.

Так, розглядаючи перший напрямок, необхідно відмітити, що проблемі покращення правового регулювання сфери забезпечення внутрішньої державної безпеки приділялась увага як на законодавчому, так і на науковому рівнях. В даному контексті, перш за все, варто вказати «Стратегію національної безпеки України «безпека людини – безпека країни»», затверджену Указом Президента України від 14 вересня 2020 року.

Відповідно до вказаного нормативно-правового акту пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція [87].

Україна запровадить національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз, що передбачатиме:

- оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей;
- ефективне стратегічне планування і кризовий менеджмент, зокрема впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО;

– дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій;

– поширення необхідних знань і навичок у цій сфері; налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України. Держава створить ефективну систему безпеки та стійкості критичної інфраструктури, засновану на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та державно-приватному партнерстві [87].

Відповідно до вказаного нормативного документу Україна зміцнить бойовий потенціал Збройних Сил України, інших органів сил оборони шляхом:

- зростання рівня боєготовності та боєздатності;
- підвищення якості та інтенсивності підготовки військ (сил);
- трансформації професійної культури на основі доктринальних підходів і принципів командування й контролю, підготовки, освіти НАТО;
- удосконалення та розвитку на основі сучасних технологій систем управління, телекомунікацій, розвідки, логістики;
- професіоналізації військової служби, розвитку територіальної оборони і служби в резерві;
- модернізації системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді;
- поліпшення правових, матеріальних, психологічних та соціальних умов служби;
- оснащення новими, зокрема високотехнологічними, зразками озброєння і військової техніки;

- посилення взаємодії усіх органів сектору безпеки і оборони для виконання спільних завдань;

- ефективного впровадження державної політики забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків [87].

Позитивно оцінюючи вказану вище Стратегію, варто відзначити, що свого часу вона була актуальною та прогресивною, а розвиток законодавства та практична реалізація окремих її положень, позитивно вплинуло на той факт, що Україна наразі успішно стримує агресію Російської Федерації. Разом із тим, враховуючи сучасні виклики, необхідним є розроблення нового стратегічного документу, в якому окрему увагу варто приділити забезпеченню внутрішньої безпеки взагалі, та покращенню роботи спеціально уповноважених інституцій у вказаному напрямку, зокрема. Наступний нормативний документ, якому слід приділити увагу – «Стратегія забезпечення державної безпеки». Відповідно до вказаного нормативного документу основними завданнями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки є:

- розвиток спроможностей суб'єктів системи забезпечення державної безпеки щодо своєчасного опередження, виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці України, запобігання та протидії таким загрозам;

- системна протидія економічному тероризму як суспільно небезпечній діяльності, спрямованій на дестабілізацію та/або завдання іншої шкоди економіці з метою досягнення політичних цілей, економічної вигоди або примушування органів державної влади, міжнародних організацій, юридичних чи фізичних осіб учинити певні дії або утриматися від їх учинення;

- інтенсифікація боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, протидія руйнуванню державного апарату та місцевого самоврядування у зв'язку з поширенням системної корупції в державних органах;

– здійснення контррозвідувального забезпечення сфери здійснення та забезпечення судочинства, органів правопорядку, відомств із контрольними повноваженнями та правоохоронними функціями з метою упередження формування позицій деструктивного впливу в інтересах іноземних держав та їх структур, а також організацій, окремих груп та осіб;

– завершення створення, подальший розвиток і посилення спроможності національної системи кібербезпеки, оптимізація координації її суб'єктів з метою ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

– активізація протидії спеціальним інформаційним операціям, спрямованим на повалення (зміну) конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної ситуації в державі, підриг обороноздатності, та іншим проявам протиправної діяльності на шкоду інтересам України;

– попередження, виявлення та припинення злочинів проти основ національної безпеки, миру і безпеки людства, розповсюдження зброї масового ураження й інших злочинів, які становлять загрозу державній безпеці України, а також забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації;

– нарощування технологічних можливостей суб'єктів забезпечення державної безпеки, прийняття на озброєння новітніх систем апаратних комплексів та спеціальних засобів;

– удосконалення державної охорони органів державної влади і визначених законом посадових осіб;

– забезпечення подальшого розвитку та поліпшення загальнодержавної системи захисту державного кордону, зокрема імплементації європейських стандартів прикордонної безпеки, скоординованої діяльності державних органів України та військових формувань для системного розвитку інтегрованого управління кордонами;

- підвищення професійного рівня фахівців суб'єктів забезпечення державної безпеки;
- забезпечення належного рівня соціально-правового захисту фахівців суб'єктів забезпечення державної безпеки;
- удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи забезпечення державної безпеки, організаційних засад діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки, їх координації та взаємодії [88].

А відтак, законодавець фактично визнав, що підготовка висококваліфікованих фахівців є запорукою ефективного забезпечення як внутрішньої, так і зовнішньої безпеки держави.

Окремо також варто виділити такі документи:

- «Стратегія інформаційної безпеки», спрямована на посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримку інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина.

Досягнення мети здійснюватиметься шляхом ужиття заходів щодо стримування та протидії загрозам інформаційній безпеці України та нейтралізації інформаційної агресії, у тому числі спеціальних інформаційних операцій держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення інформаційної стійкості суспільства та держави, створення ефективною системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством, а також розвиток міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки на засадах партнерства та взаємної підтримки [89].

- «Стратегія кібербезпеки», відповідно до якої загрозами кібербезпеці України є: гібридна агресія Російської Федерації проти України

у кіберпросторі. Держава-агресор невпинно нарощує арсенал кіберзброї наступального призначення, застосування якої може викликати невідправні, незворотні руйнівні наслідки; кіберзлочинність, що завдає шкоди інформаційним ресурсам, суспільним процесам, особисто громадянам, знижує довіру суспільства до інформаційних технологій та призводить до значних матеріальних втрат; організовані та спонсоровані урядами інших держав кібератаки, що пов'язані з викраденням у політичних, економічних або військових цілях чутливої інформації (кібершпигунство) та здійсненням розвідувально-підривної діяльності; використання терористичними організаціями кіберпростору для вчинення актів кібертероризму, фінансової та іншої підтримки терористичної діяльності [90].

На сучасному етапі основними напрямками розвитку є приведення структури, складу компонентів військової організації у відповідність до завдань забезпечення військової безпеки з урахуванням економічних можливостей країни; підвищення якісного рівня, ефективності та безпеки функціонування технологічної основи системи державного і військового управління; вдосконалення військово-економічного забезпечення, воєнної організації на основі концентрації і раціонального використання фінансових коштів і матеріальних ресурсів.

Удосконалення стратегічного планування на принципі єдності Збройних Сил України та відомств можливе шляхом підвищення ефективності функціонування систем підготовки кадрів, військової освіти, оперативної та бойової підготовки, виховання військовослужбовців усіх видів забезпечення, а також військової науки, вдосконалення системи комплектування, спеціального інформаційного забезпечення Збройних Сил України та інших військ, органів управління ними, зміцнення у військах законності, правопорядку і військової дисципліни, а також реалізація державної політики щодо зміцнення престижу військової служби і розвиток міжнародного військово-політичного і військово-технічного співробітництва.

Варто навести наукову позицію О.С. Власюка та С. В. Кононенка, які у своїй науковій праці цілком слушно акцентували увагу на тому, що агресивні війни не припиняються за бажанням навіть максимально покірних і сльозливих їхніх жертв. Насправді все саме навпаки – слабкість цих жертв заохочує агресора. Україні вдалося вистояти й стримати Російську Федерацію ціною великих людських, територіальних і ресурсних втрат.

Однак наша держава все ще залишається досить «спокусливим» об'єктом для кремлівського агресора та його поплічників-колабораціоністів, які не полишають своїх руйнівних намірів, позаяк не отримали руйнівної ж відсічі – їхні втрати не були демотивуючими, їм не відбили збоченого бажання імперських авантур (лікування збоченців-імперіалістів больовим шоком так і не відбулось). Таку відсіч належить дати вже в межах нової моделі національної безпеки, оскільки нинішня на стримувально-каральну відповідь не здатна. Модель, що існує, – це тимчасовий випадковий хисткий продукт непереборних обставин, зумовлених зовнішньою агресією та внутрішнім колабораціонізмом. Нині настав час для формування нової моделі – більш тривкої і тривалої, історично вкоріненої та раціонально сконструйованої, зорієнтованої на знищення ворогів та покарання зрадників [23].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що покращення правового регулювання сфери забезпечення внутрішньої державної безпеки має включати:

- по-перше, розробку та прийняття нової Стратегії Національної безпеки України, а також плану заходів її реалізації;
- по-друге, у вказаному документі більше уваги приділити питанням внутрішньої безпеки взагалі та діяльності державних інституцій у вказаному напрямку, зокрема;
- по-третє, в Законі України «Про Національну безпеку» більше уваги приділити питанню внутрішньої безпеки держави, а також правовому статусу суб'єктів, що здійснюють службово-бойові завдання.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження сформульовано низку нових теоретичних та практичних положень.

1. Встановлено, що в різні історичні періоди особливості підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань прямо залежали від розвитку системи правоохоронних органів. Відмічено, що на сьогодні розвиток системи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони, зокрема щодо виконання службово-бойових завдань, не є завершеним. Зазначене обумовлюється тим, що: по-перше, виклики у сфері забезпечення національної безпеки постійно змінюються, що обумовлює необхідність зміни підходу до підготовки кадрів сил охорони правопорядку; по-друге, створюються нові державні правоохоронні інституції, що вимагають підготовки професійних кадрів; по-третє, війна проти Російської Федерації виявила слабкі місця в системі підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань.

Констатовано, що важливість і значущість підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань складно переоцінити, адже мета відповідної підготовки полягає в тому, щоб не лише забезпечити відповідні підрозділи професійними кадрами, а й у такий спосіб створити умови для того, щоб вони могли належним чином виконувати поставлені перед ними завдання.

2. Встановлено, що принципи підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань є багатоманітними за сутністю і змістом, тому їх доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальноправові принципи (верховенства права, законності, рівності, доцільності, ефективності і результативності, гласності); 2) спеціальні принципи (обов'язковості підготовки, безперервності, науковості, комплексності, системності, диференціації підготовки).

Зазначено, що вказаний вище перелік принципів підготовки особового

складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань найбільш змістовно та якісно характеризує відповідну діяльність. Саме тому для того, щоб відповідні принципи були належним чином втіленні в життя, їх потрібно закріпити у спеціальних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах.

3. Аргументовано, що ключове місце в системі правових засад підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань належить нормам адміністративної галузі права. Зазначене пояснюється тим, що саме за їх допомогою: закріплюється правовий статус суб'єктів, уповноважених здійснювати підготовку особового складу сил безпеки та оборони; встановлюється мета і завдання відповідної підготовки; визначаються джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення здійснення підготовки; закріплюється правовий статус суб'єктів безпеки та оборони, що прямо впливає на напрями, рівні та форми підготовки тощо.

4. Обґрунтовано, що під організаційними засадами підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань доцільно розуміти сукупність інструментів і засобів неправового характеру, за допомогою яких забезпечується протікання та реалізації процесів, пов'язаних зі здійсненням підготовки службовців для досліджуваних суб'єктів безпеки та оборони. До відповідних організаційних засад віднесено: суб'єктів, які здійснюють підготовку особового складу підрозділів сил безпеки та оборони; організаційно-управлінську структуру вказаних суб'єктів; кадрове забезпечення; планування, що включає в себе планування навчального процесу та встановлення кількості осіб, яких необхідно навчати для подальшої роботи у відповідних підрозділах; добір кандидатів на навчання; організацію навчального процесу (вибір форм і методів навчання); науково-методичне та інформаційне забезпечення навчального процесу; фінансове і матеріально-технічне забезпечення.

5. Виокремлено такі напрями вдосконалення національного законодавства, яке регулює підготовку особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань:

1) покращення правового регулювання сфери забезпечення внутрішньої державної безпеки, яка має включати в себе: по-перше, розробку та ухвалення нової Стратегії національної безпеки України, а також плану заходів з її реалізації; по-друге, у вказаному документі більше уваги варто приділити питанням внутрішньої безпеки взагалі та діяльності державних інституцій у вказаному напрямі зокрема; по-третє, в Законі України «Про Національну безпеку» більше уваги необхідно приділити питанню внутрішньої безпеки держави, а також правовому статусу суб'єктів, які здійснюють службово-бойові завдання;

2) вирішення проблем у сфері регулювання діяльності підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань, яке має здійснюватися в таких напрямках: створення єдиного підзаконного нормативно-правового акта, який регулюватиме порядок взаємодії підрозділів сил безпеки та оборони між собою, а також із закладами вищої освіти системи МВС та МО України; законодавче визначення компетенції кожного суб'єкта, діяльність якого спрямована на виконання службово-бойових завдань; розробка та ухвалення нової Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ, яка враховуватиме набутий Україною досвід 2022 року;

3) безпосереднє покращення законодавства, що регулює питання підготовки особового складу відповідних підрозділів. У цьому контексті необхідно: по-перше, розробити єдину державну програму підготовки працівників правоохоронних органів взагалі, а також окремих підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службово-бойових завдань; по-друге, на законодавчому рівні надати ЗВО зі специфічними умовами навчання більше повноважень щодо підготовки правоохоронців за відповідним напрямом; по-третє, створити єдиний підзаконний нормативно-правовий акт, який буде

спрямований на регулювання порядку тактичної підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарасенко К.В. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 207 с.
2. Луппова Н. Дефініція поняття «безпека» як основа функціонування підприємства. Системи обробки інформації. 2010. Вип. 3. С. 137. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/soi_2010_3_61.pdf. [Дата звернення 11 листопада 2022]
3. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с
4. Дубровський І. М. Соціальна безпека: щодо питання про концептуалізацію. Право і Безпека. 2009. № 2. С. 182 – 185.
5. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія. 2011. Вип. 143. Т. 155. С. 42 – 46
6. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с
7. Янчук А.О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2016. Вип. 1. С. 342 – 355
8. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. Правова інформатика. 2012. Вип. № 4 (36). С. 69 – 75
9. Про без'ядерний статус України: Заява Верховної Ради України від 24.10.1991 № 1697 - XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-12/conv#Text> [Дата звернення 12 листопада 2022]

10. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Україна, Російська Федерація, Великобританія [...]; Меморандум, Міжнародний документ від 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text. [Дата звернення 11 листопада 2022]
11. Що таке Будапештський меморандум, який так і не дав Україні гарантій безпеки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60462767#:~:text=Будапештський%20меморандум%20підписали%20президент%20США,світі%20після%20США%20і%20Росії>. [Дата звернення 15 листопада 2022]
12. Смолянюк В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. Політичні дослідження. 2021. № 1. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/smolianiuk_natsionalna.pdf. [Дата звернення 11 листопада 2022]
13. Собакарь А. О., Ковалів М. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 156–160
14. Крук С.І. Інституційний розвиток державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України: дис. ... д-ра наук з держ. управл.: 25.00.05. Харків, 2019. 449 с.
15. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія / М.Ф.Криштанович, Я.Я.Пушак, М.І.Флейчук, В.І.Франчук. Львів: Сполом, 2020. 418 с.
16. Прокудін О. С. Завдання підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань. Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони:

- сучасні виклики : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 груд. 2021 р.). Харків, 2021. С. 120–121. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211221/article/view/prokudin [Дата звернення 17 листопада 2022]
- 17.Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження: дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.
- 18.Гончар Л.Я. Організаційно-правові засади становлення та діяльності адміністративних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Львів, 2017. 232 с.
- 19.Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / укл. В.Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 1998. Т. 3: ОБЕ – РОБ. 927 с.
- 20.Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 28. С. 46–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2014_28_7 [Дата звернення 11 листопада 2022]
- 21.Молдован В. В., Чулінда Л. І. Правознавство: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
- 22.Бахін В.П. Тактика допиту: навчальний посібник / В.П.Бахін, В.К. Весельский. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с.
- 23.Власюк О. С., Кононенко С. В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України. Стратегічна панорама. 2017. № 1. С.17–23.
- 24.Колодій А.М. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
- 25.Могілевський Л. В. Система трудового права України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2016. 414 с.
- 26.Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 195 с.

27. Кульчицька Д. Принцип верховенства права та його реалізація в Україні. Правова система України в умовах європейської інтеграції : погляд студентської молоді: збірник тез доповідей III Міжнар. наук. студ. конф. (м. Тернопіль, 15 травня 2019 р.) / редкол. : С. В. Банах, Т. В. Вовк, А.В. Грубінко та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 93 – 97.
28. Віхров О.П., Віхрова І.О. Теорія держави і права: курс лекцій: навчальний посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 304 с.
29. Теорія держави і права: навчальний посібник / за заг. ред. Р. Ромашова, П. Пархоменко. Київ: КНТ, 2007. 16 с.
30. Юридична енциклопедія: в 6 т. /редкол.: Ю. С. Шемшученко
31. (голова редкол.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998.
URL: <http://cycolp.com.ua/content/view/1407/1/1/3/#7154> [Дата звернення 12 листопада 2022]
32. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2007. 198 с.
33. Теорія держави та права: підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с
34. Прокудін О. С. Верховенство права та законність як ключові принципи підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань. Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ, 2020. С. 53–55. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/prokudin. [Дата звернення 11 листопада 2022]
35. Кудрявцева О.М. Принцип рівності у рішеннях європейського суду з прав людини: проблемні питання. Juris Europensis Scientia. 2021. Вип.1. С.46–50. URL:

- <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/169/198>. [Дата звернення 15 листопада 2022]
36. Мордовец А.С. Соціально-юридичний механізм забезпечення прав людини і громадянина. Х: ВШ МВС, 1996. 288 с.
37. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : навчальний посібник / за заг. ред. Р.О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ: Старий світ, 2006. 576 с.
38. Основи менеджменту: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / І.О. Щєбликіна, Д.В. Грибова. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. 480 с.
39. Павлик О.Б. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2004. 20 с.
40. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 195 с.
41. Палагута С.С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 16. С. 418–421.
42. Паливода В. Правоохоронні органи та спецслужби Великої Британії: життя після «Брекзиту». URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pravookhoronni-organi-ta-specsluzhbi-velikoi-britanii-zhittya-pislya>. [Дата звернення 11 листопада 2022]
43. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 200 с.
44. Морщенок Т. С., Біляк О. М. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 1. С. 7–13.
45. Рабинович П.Р. Основи загальної теорії права та держави. Київ: Юрінком, 1994. 389 с.

46. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Б.в., 2009. 214 с.
47. Менеджмент організацій: підручник / за заг. ред. Л. І. Федулової. Київ: Либідь, 2004. 448 с.
48. Козловська Г.В. Безперервна освіта в Європі та Україні: соціологічний аналіз. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2008. Вип. 7. С. 13 – 20.
49. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 639 с.
50. Єрмоленко В. М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2007. 380 с.
51. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2001. 176 с.
52. Аксютін О. Б. Професійна підготовка персоналу ОВС: Адміністративно-правові засади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. 194 с.
53. Прокудін О. С. Принципи підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань. Наше право. 2021. № 1. С. 210–215
54. Калабаєв О. У. Проблеми охорони таємниці приватного життя. Алма-Ати, 2006. 201 с.
55. Нечипоренко А.О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрями удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: 2015. 21 с.
56. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків: Право, 1996. 165 с.

57. Теорія держави і права: навчальний посібник/ за заг. ред. Р. Ромашова, П. Пархоменко. Київ: КНТ, 2007. 16 с.
58. Марченко М. Н. Джерела права: навч. посіб. Х.: Проспект, 2008. 760 с
59. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. акад. АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В. С. Журавського. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
60. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М.І.Козюбри; Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич. Київ: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
61. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text> [Дата звернення 11 листопада 2022]
62. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text> [Дата звернення 11 листопада 2022]
63. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14/conv#Text> [Дата звернення 11 листопада 2022]
64. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 333 с.
65. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 264 с.
66. Геєць І.В. Місце принципів права в системі джерел права. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 6. URL:

- http://www.lsej.org.ua/6_2021/3.pdf. *[Дата звернення 18 листопада 2022]*
67. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 3-тє видання. Київ: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
68. Про затвердження Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України від 15.08.2018 № 910/412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-18/conv#Text>. *[Дата звернення 11 листопада 2022]*
69. Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.04.2016 № 315 (у редакції наказу Міністерства внутрішніх справ України від 08.05.2018 № 383). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16/conv#Text>. *[Дата звернення 11 листопада 2022]*
70. Марченко О. М., Томаневич Л. М. Теорія організації: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 360 с.
71. Козін А. О. Організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні: дис. ... д-ра філософії: 081. Київ, 2020. 232 с.
72. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.02.2016 № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16/conv#Text>. *[Дата звернення 15 листопада 2022]*

73. Самбор М. Професійна підготовка у закладах вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України зі специфічними умовами навчання. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20480/1/Професійна%20підготовка%20суддів%20прокурорів%20та_p133-136.pdf. [Дата звернення 11 листопада 2022]
74. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
75. Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 197 с.
76. Бухарев В.В. Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 214 с.
77. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : навчальний посібник / за заг. ред. Р.О. Куйбіди, В. І. Шишкіна Київ : Старий світ, 2006. 576 с
78. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.
79. Бал Мюджахіт. Формування публічної безпеки в США: теоретичні засади. Аспекти публічного управління. 2021. № 4. Т. 9. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/886> [Дата звернення 18 листопада 2022]
80. Board on Law Enforcement Officer Standards and Training (BLEOST). URL: <https://www.dps.ms.gov/public-safety-planning/standards-and-training/BLEOST>. [Дата звернення 11 листопада 2022]

81. Ministry of the Interior and Administration – Poland Official website of the Polish Ministry of the Interior and Administration. 2011. P. 15.
82. Зарубіжний досвід визначення рівня фізичної підготовленості працівників правоохоронних органів: аналітичний огляд / В. В. Бондаренко, В. А. Дідковський, Н. Ю. Худякова та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 64 с.
83. Закордонний досвід підготовки кадрів для сил сектору безпеки та можливості його використання в Україні: науково-методичні рекомендації / К.Л. Бугайчук, І. Б. Гончаренко, Ю. О. Михайлова, І. О. Святокум, О.В.Федосова, Д. В. Швець. Харків: Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2016. 120 с.
84. Правоохоронні органи у Великобританії. URL: <https://isfic.info/greatbrit/roma№v26.htm>. [Дата звернення 11 листопада 2022]
85. Гриценко В. Г. Зарубіжний досвід Франції щодо організації та функціонування правоохоронних органів і можливості його використання в Україні. Право та інноваційне суспільство. 2015. № 1. С. 185–189
86. Мартиненко О. Система підготовки польської поліції (за матеріалами МВС України) / Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. 2014. URL: <http://khrpg.org/index.php?id=1399022448> [Дата звернення 11 листопада 2022]
87. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/conv#Text> [Дата звернення 11 листопада 2022]
88. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної

- безпеки». Указ Президента України; Стратегія від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022/conv#Text> [Дата звернення 12 листопада 2022]
89. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України; Стратегія від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> [Дата звернення 13 листопада 2022]
90. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021/conv#Text> [Дата звернення 14 листопада 2022]